

PROGRAM FOR FOLKEHELSEARBEID - RAPPORTSERIE 1/2024

Verdens beste skolegård

- Evaluering av skolegårdsprosjekt i Heim kommune

Siren Hope og Monica Lillefjell

Forfattere: Siren Hope og Monica Lillefjell

Tittel: Verdens beste Skolegård – Evaluering av skolegårdsprosjektet i Heim kommune

Institusjon: INB, Fakultet for medisin og helsevitenskap, NTNU

Sted: Trondheim

Februar, 2024

ISBN - 978-82-693252-4-9

ISSN – 2704-1433

Rapport 1/2024

Forsidefoto: Siv Tove Sødal / Heim kommune

Utgiver av Program for folkehelsearbeid - rapportserie:

Trøndelag fylkeskommune
Fylkets hus Postboks 2560
7735 Steinkjer
Telefon 74 17 40 00

Forord

Denne rapporten gir en evaluering av «Verdens beste skolegård» prosjektet i Heim kommune. Skolegårdsprosjektet har dreid seg om å ruste opp skolegården ved Sodin skole, en barne- og ungdomsskole med ca. 410 elever. Prosjektet har pågått i tidsperioden 2019-2023, og arbeidet med skolegården vedvarer utover den tilmålte prosjektperioden.

Skolegårdsprosjektet ble gjennomført innenfor *Program for Folkehelsearbeid i Trøndelag* som er del av en nasjonal satsning som har som målsetting å styrke det kommunale arbeidet med å fremme barn og unges psykiske helse og lokalt rusforebyggende arbeid. Hovedstrategien i programmet er å legge til rette for at kommuner utvikler og prøver ut nye tiltak, arbeidsmåter og metoder som kan fremme barn og unges psykiske helse og bidra til rusforebyggende arbeid. Dette skjer i samarbeid med aktører som frivillige lag og organisasjoner og med støtte fra kunnskapsmiljøer og fylkeskommunen.

Heim kommune kom inn i programmet i 2019. Tidlig i prosjektet ble det innledet et samarbeid mellom prosjektgruppa og forskere ved NTNU om evalueringen av skolegårdsprosjektet. I samarbeid utviklet vi en plan for intern og ekstern evaluering. Planen er fulgt, til tross for noen utfordringer pga. Covid. Det har vært spennende og lærerikt å følge utviklingen i opprustningen av skolegården, og diskutere bruk og opplevelser av skolegården og erfaringer fra arbeidet med prosjektet, med både elever og ansatte ved Sodin skole.

Innen Program for folkehelsearbeid i Trøndelag er det også gjennomført skolegårdsprosjekter i Overhalla og Røros kommune, hvor vi som forskningsgruppe har hatt evalueringsansvar. Rapportene fra alle skolegårdsprosjektene har en lik struktur, og deler av bakgrunns kapitlet og metodekapitlet er relativt like. Dette fordi alle prosjektene er tilknyttet Programmet, og har benyttet samme metode for evaluering. Vi vil presisere at resultatene som presenteres og diskuteres i rapporten er unike for Heim kommune, og at konklusjonene og anbefalingene er tilknyttet de resultater og funn som ble gjort lokalt i Heim.

Vi vil takke elvene, lærerne og foreldrene som har stilt opp til intervju med oss, og som velvillig har delt av sine erfaringer og innsikter. Kontakten opp mot prosjektgruppa ved Siv Tove Sødal, Malin Sæther og Tiffany M. Opsahl, har vært både hyggelig og veldig lærerik. Tusen takk til dere for et godt samarbeid. Vi vil også rette en takk til Fylkeskommunen i Trøndelag ved Eirin Hermansen, John Tore Vik og Guri Wist, for godt samarbeid og finansiering gjennom Program for folkehelsearbeid i Trøndelag.

Trondheim, februar 2024,

Siren Hope og Monica Lillefjell,
INB, NTNU

Innholdsfortegnelse

Forord.....	1
Summary	3
Introduksjon	4
1. Beskrivelse av "Verdens beste skolegård" prosjektet	6
Verdens beste skolegård	6
Bakgrunn for prosjektet.....	6
Organisering og forankring	7
Visjoner og målsettinger	8
Arbeidsmetode: Trøndelagsmodellen	10
Arbeidsprosessen tilknyttet utvikling og gjennomføring av skolegårdsprosjektet	11
2. Kunnskapsoversikt.....	18
Forskning på lokalsamfunnsutvikling, fysisk aktivitet og barn og unges psykiske helse	18
Forskning på barn og unges medvirkning	19
3. Evalueringsstudiens metode og datamateriale	21
Arkivmateriale og rapporteringer	21
Fokusgruppeintervjuer	21
Analyse av intervjumateriale	22
4. Resultater	23
Bruk og opplevelser av skolegården	23
Opplevelser av medvirkningsprosess	29
Synspunkter på trivsel og sosialt miljø	32
5. Diskusjon	35
Hva har vi funnet?	35
Metodiske styrker og svakheter ved studien	37
6. Konklusjoner og anbefalinger	39
7. Referanser	40

Sammendrag

Denne evalueringen omhandler "Verdens beste skolegård"-prosjektet i Heim kommune som ble gjennomført som del av *Program for folkehelsearbeid i Trøndelag*. Prosjektet hadde som mål å forbedre skolegården ved Sodin skole for å fremme psykisk helse og livskvalitet hos barn og unge. Evalueringen baserte seg på fokusgruppeintervjuer med elever, lærere og foresatte som ble gjennomført før, underveis og etter utbedringene. Studien undersøkte endringer i bruk og opplevelser av skolegården; elever og læreres opplevelse av å få medvirke i prosjektutforming og gjennomføring, samt betydning prosjektet har hatt for barn og unges fysiske og psykiske helse og for hvordan de har det sosialt.

Elever og lærere rapporterte økt aktivitet og trivsel etter oppgraderingene. Prosjektet har lyktes med å involvere elever i planlegging og gjennomføring, men evalueringen avdekket også utfordringer relatert til prosjektets lange varighet og kommunikasjon/informasjon underveis i prosjektet. Videre viser resultatene fra evalueringen at forbedringene av skolegården har bidratt til økt mestring, tilhørighet, deltakelse, og involvering, samt at skolegården fungerer som en viktig sosial møteplass i nærmiljøet, noe som har betydning for barns fysiske og psykiske helse. Anbefalinger inkluderer å se på reglene for bruk av skolegården sammen med elevene, utforske muligheter for bruk av skolegården som en møteplass der flere generasjoner møtes, og vurdere sikkerhetstiltak med bakgrunn i en hendelse med hærverk. Samlet sett indikerer evalueringen at prosjektet har lyktes i sin målsetning om å forbedre skolemiljøet og fremme helsefremmende praksis, samtidig som det identifiserer områder for videreutvikling.

Summary

This evaluation addresses "The World's Best School Yard" project in Heim municipality, conducted as part of the *Program for Public Health Work in Trøndelag*. The project aimed to enhance the schoolyard at Sodin School to promote mental health and well-being among children and youth. The evaluation relied on focus group interviews with students, teachers, and parents. These were carried out before, during and after the enhancements in the schoolyard. The study examined changes in the use and experiences of the schoolyard; pupils' and teachers' experiences of participating in project design and implementation, as well as the significance of the project for the physical and mental health of children and youth and their social well-being.

The pupils and teachers reported increased activity and well-being after the upgrades. The project successfully engaged students in planning and execution, but the evaluation also revealed challenges related to the project's prolonged duration and communication/information. Furthermore, the findings suggest that the improved schoolyard has contributed to increased mastery, belonging, participation, and involvement, and that the schoolyard functions as an important social meeting place in the local community. These developments are significant for children's physical and mental health. Recommendations include re-considering the rules for schoolyard use in collaboration with pupils, exploring opportunities for the schoolyard to serve as a meeting place for multiple generations, and considering security measures based on an incident of vandalism. Overall, the evaluation indicates the project's success in its goal of improving the school environment and seeing through health-promoting practices, while also identifying areas for further development.

Introduksjon

Program for folkehelsearbeid i Trøndelag er en del av den nasjonale satsingen *Program for folkehelsearbeid i kommunene 2017 – 2027*, som er utviklet i samarbeid mellom KS, Folkehelseinstituttet, Helsedirektoratet og Helse- og omsorgsdepartementet. Satsingen i Trøndelag ble etablert på bakgrunn av det nasjonale programmet, øvrige nasjonale føringer samt regionalt og lokalt kunnskapsgrunnlag og utviklingsarbeid.

Målsettingen for programmet er å styrke det kommunale arbeidet med å fremme befolkningens psykiske helse og livskvalitet samt fremme lokalt rusforebyggende arbeid. Programmet skal bidra til å integrere psykisk helse som en likeverdig del av det lokale folkehelsearbeidet. Barn og unge opp til 24 år er prioritert målgruppe for tiltakene.

Program for folkehelsearbeid i Trøndelag er et samarbeid mellom Trøndelag fylkeskommune, kommuner, FoU- og kompetansemiljøer, andre offentlige aktører, frivillige lag og organisasjoner i regionen. Fylkeskommunen er programeier og har det faglige, koordinerende, økonomiske og administrative ansvaret. Programmet finansieres via Helsedirektoratet, fylkeskommunen, kommunene og FoU- og kompetansesentermiljøer.

Hovedmål for programmet i Trøndelag er:

- Bedre psykisk helse og livskvalitet blant barn og unge
- Barn og unges psykiske helse og rusforebygging skal integreres i det systematisk og kunnskapsbaserte folkehelsearbeidet i kommunene
- Gjennom dette bidra til et oppvekstmiljø hvor alle barn og unge opplever mestring, samhørighet og medbestemmelse.

Hovedstrategien i programmet er å legge til rette for at kommuner utvikler og prøver ut nye tiltak, arbeidsmåter og metoder som kan fremme barn og unges psykiske helse og godt rusforebyggende arbeid. Dette skjer i samarbeid med aktører som frivillige lag og organisasjoner og med støtte fra kunnskapsmiljøer og fylkeskommunen.

Kommunene utvikler selv forslag til lokale tiltak som skal bidra til å nå hovedmålene, med utgangspunkt i eget kunnskapsgrunnlag, målsettinger, planer og medvirkningsprosesser. Tiltaket skal rettes mot hele befolkningen og ikke mot risikogrupper. Kommuner i programmet jobber metodisk etter *Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid*. Modellen skal sikre systematisk kunnskapsdeling og samhandling i alle faser av tiltaksutviklingen.

I tråd med målformuleringene i Program for folkehelsearbeid og Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid skal alle tiltakene i kommunene evalueres. Dette gjøres i samhandling med FoU-aktørene i programmet. Evalueringene som gjøres samles i en rapportserie som utgis av Trøndelag fylkeskommune som denne rapporten er en del av.

I denne rapporten presenteres resultater fra evalueringen av «Verdens beste skolegård» prosjektet som ble gjennomført i Heim kommune. Tiltaket har dreid seg om å ruste opp skolegården ved Sodin skole, en barne og ungdomsskole med ca. 410 elever. Utgangspunktet var en skolegård med store partier med asfalt og få apparater som inviterte til lek og aktivitet. Prosjektet har hatt som mål å gjøre skolegården mer attraktiv for elev-gruppa, fra de yngste til de eldste. I tillegg har det vært en målsetning at skolegården skulle fungere som en sosial møteplass på fritiden for barn, unge, familier og beboere i nærområdet. Det å involvere barn og unge (sammen med foreldre og lærere) i utvikling og implementering av tiltak har stått sentralt i prosjektet.

Heim kommune i samarbeid med Sodin skole, arkitektfirmaet Lala Tøyen, Fylkeskommunen, og forskere ved NTNU har vært sentrale aktører i prosjektet. Heim kommune har stått for den daglige driften av prosjektet gjennom etablering av prosjektgruppe og styringsgruppe. Rektor og samfunnsplanleggere har spilt en sentral rolle som pådrivere i prosjektet. Lærere og elever ved Sodin skole har bidratt i ideutvikling og gjennomføring. Fylkeskommunen har hatt en veiledende funksjon i prosjektet, og har lagt til rette for læring og kunnskapsdeling på tvers, bl.a. gjennom å organisere kommunesamlinger. Lala Tøyen har bistått med landskapsarkitekter som har foretatt innledende kartlegginger av elevers bruk av skolegården, og engasjert elever i idemyldringsprosesser samt enkelte byggeprosjekter ute i skolegården. NTNU har bistått med ekstern evaluering av tiltak.

Som del av evalueringen har NTNU gjennomført fokusgruppeintervjuer med elever, lærere og foresatte i ulike intervaller; ved prosjektstart, midtveis og mot slutten av prosjektperioden. I denne rapporten presenteres resultater fra NTNUs evaluering. Evalueringen baserte seg på følgende forskningsspørsmål:

- Er det endringer i bruk og opplevelser av skolegården før, under og etter tiltak hos:
 - Elever
 - Lærere
 - Foreldre/familier
- Hvordan opplever elever (og lærere og foreldre) at elevenes synspunkter har blitt ivaretatt og opplever de at de har fått medvirke i prosessene tilknyttet prosjektet?
- Har ny skolegård hatt betydning for elevenes fysiske og psykiske helse, og for hvordan de har det sosialt? Hvis ja, på hvilken måte?

Rapporten er strukturert på følgende måte: Kapittel 1 gir en utdypende beskrivelse av "Verdens beste skolegård" prosjektet og inkluderer bakgrunn, organisering, målsettinger og gjennomføring av prosjektet. Kapittel 2 er en kunnskapsoversikt og presenterer relevant forskning om lokalsamfunnsutvikling, fysisk aktivitet og barn og unges psykiske samt barn og unges medvirkning. I kapittel 3 presenteres evalueringsstudiets metode og datagrunnlag, etterfulgt av presentasjon av studiets resultater i kapittel 4. Resultatene diskuteres i kapittel 5, og konklusjoner og anbefalinger presenteres i kapittel 6.

1. Beskrivelse av “Verdens beste skolegård” prosjektet

Verdens beste skolegård

Prosjektet “Verdens beste skolegård” handler om utvikling av skolegården ved Sodin skole, med mål om å fremme god psykisk helse. Dette gjøres gjennom å etablere attraktive fysiske omgivelser med varierte fasiliteter, innslag av natur og grøntområder, og anlegg som gir rom for aktivitet og mestring. En sentral visjon for prosjektet er at skolegården skal komme hele lokalsamfunnet til gode; utover elevenes bruk av skolegården i skoletiden, skal skolegården fungere som en møteplass som er åpent tilgjengelig for hele befolkningen.

Skolegården utformes gjennom en prosess der deltakelse og samskaping står sentralt. Dette fundert i perspektiv om at medbestemmelse i utforming av lokale omgivelser fremmer deltakernes opplevelse av eierskap og tilhørighet, noe som videre kan virke inn positivt på deres psykiske helse (1-3). Målgruppen for tiltaket og medvirkningen er primært elever ved Sodin skole, men ansatte ved skolen er også en viktig målgruppe. Ansatte bringer inn pedagogiske perspektiver i utviklingen av uteområdet og spiller en viktig rolle i det å utvide rammene for læring i et flerbruksområde som kan anvendes til både lek og læring. Videre er foresatte, besteforeldre og eldregruppen viktige målgrupper for å fremme en sosial dynamikk i bruken av området utenfor skolens åpningstid.

Det er en uttalt målsetting at erfaringene og kunnskapen fra utviklingsprosjektet skal kunne overføres til lignende prosjekter i og utenfor Heim kommune.

Bakgrunn for prosjektet

Kommunen er en sentral aktør i arbeidet med å fremme god psykisk helse og å forebygge og begrense alkohol- og annen rusbruk. Det er den enkelte kommune som står nærmest til å kjenne utfordringer som finnes innenfor deres kommunegrenser, og dermed kunne sette inn de nødvendige tiltak. Prosjektet ‘Verdens beste skolegård’ er tett knyttet opp til utfordringsbildet og satsninger i Heim (tidligere Hemne) kommune som lå til grunn ved prosjektstart i 2018. I prosjektplanen (4) ble tiltaket forankret i kommunens planverk og utfordringsbilde, og det ble gitt følgende situasjonsbeskrivelser (i kursiv):

I Hemne kommune er mestring trukket frem som verdigrunnlag i kommuneplanens samfunnsdel, og utgjør dermed en verdi som skal gjenspeiles i kommunens målsettinger for fremtidig utvikling. I folkehelseoversikten (<https://www.hemne.kommune.no/folkehelse>) er det synliggjort flere utfordringer for barn og unge – her presenteres noen hovedtrekk:

- 1. Elevenes læringsmiljø – noe lavere andel fornøyde elever sammenliknet med landssnitt (Elevundersøkelsen, 2017). Barnetråkkregistrering fra 2017 viser også at elevene ser utfordringer med uteområdet og snarvei/skolevei.*
- 2. Psykisk helse – i likhet med landet for øvrig melder flere elever ved Sodin skole om ensomhet og depressive symptomer. Resultatet fra elevundersøkelsen og Ungdata viser at det forekommer mobbing, med variasjoner over tid og mellom klasser/trinn – ikke vesentlig ulik nasjonale tall.*
- 3. Ungdataundersøkelsen viser at elever på ungdomstrinnet har en vesentlig tidligere alkoholdebut enn landet som helhet (Ungdata, 2017).*
- 4. Grunnskolepoeng ligger noe under landssnittet, og viser samtidig at jenter har høyere gjennomsnittlig score enn gutter (Skoleporten, 2017).*

5. *Ungdataundersøkelsen viser at vi har noe høyere inaktivitet i Hemne enn i landet for øvrig. Gjennom observasjon i skolegården vet vi også at mange elever er lite fysisk aktive i skoletida.*

Gjennom deltakelse i Program for folkehelse vil vi se på hvordan skolens uteområde kan bidra positivt på ovenfornevnte faktorer, og ha en forebyggende effekt. I prosjektet benytter vi medvirkning av barn og unge som et virkemiddel for å fremme mestring og kompetanse innen medbestemmelse og demokrati.

Videre presiseres følgende i situasjonsbeskrivelsen:

- I august 2016 var det igangsatt et sentrumsprosjekt for Kyrksæterøra med hensikt å legge grunnlaget for en klimavennlig utvikling med folkehelse og den menneskelige dimensjon i fokus. Sodinplatået er et sentralt element i sentrum hvor barn og unge i alderen 6-17 år tilbringer hverdagen sin, og er en viktig arena for lek og læring. Vi ønsker at området skal være attraktivt og tilgjengelig for hele befolkningen på ettermiddag, helg og ferie - og slik bidra til å styrke menneskelige relasjoner på tvers av alder og sosial tilhørighet. I umiddelbar nærhet til Sodinplatået ligger Ånesøyen idrettspark og kulturhuset Kulør'n, som utgjør et attraktivt triangel for kultur, idrett, læring og lek.*
- I januar 2020 blir Hemne kommune del av nye Heim kommune, og i planstrategi for den nye kommunen jobbes det med retningslinjer for kommune 3.0 prinsipper for medvirkning og samskaping i samtlige av kommunens fremtidige planprosesser.*
- Hemne kommune har per januar 2019 1300 barn og unge i alderen 0-24 år. Heim kommune vil fra januar 2020 ha ca 1800 barn og unge i alderen 0-24 år.*
- Overhalla kommune deltar i Program for folkehelse med liknende problemstilling, og vi vil søke kunnskapsdeling og erfaringsutveksling med deres prosjekt.*

Gjennom prosjektplanen ble det videre uttrykt et behov for mer kunnskap og erfaring med medvirkningsprosesser i kommunen. Det ble også vist til hvordan ulike grupper kunne trekkes inn og spille en aktiv rolle i utviklingen og gjennomføringen av skolegårdsprosjektet. Det ble påpekt at ressurser fra lokale bedrifter og videregående studieretninger innen snekker og metallfag kunne benyttes, valgfaggrupper (spes. Arbeidslivsfag ved ungdomstrinnet) ved Sodin skole kunne bidra inn og lære fra prosjektet, foreldre og FAU kunne bistå i form av dugnadsarbeid og frivilligheten kunne spille en rolle.

Organisering og forankring

For å sørge for god progresjon og arbeidsprosess ble det opprettet en prosjektgruppe og en styringsgruppe. Prosjektgruppen skulle arbeide med den daglige driften av prosjektet, ta beslutninger og initiere aktiviteter som er viktige for prosjektets fremdrift. Styringsgruppens mandat var å sikre at prosjektets leveranse var i samsvar med prosjektets målsetninger. Prosjektets ledelse, bestående av Siv Tove Sødal (daværende rektor ved Sodin skole), Malin Sæther og Tiffany Mattozzi Opsahl (kommuneplanleggere) var medlemmer i begge grupper, og utgjorde en sentral drivkraft i prosjektet.

Styringsgruppe: folkehelsegruppe

Navn	Rolle/ansvar
Reidar Klungervik	Styringsgruppeleder / enhetsleder kultur
Inger-Lise Waade	Kommunalsjef helse og oppvekst
Oddlaug Brekken	Enhetsleder helsestasjon
Malin Sæther/Tiffany M. Opsahl	Kommuneplanlegger og folkehelsekoordinator
Siv Tove Sødal	Enhetsleder/ rektor Sodin skole
Magne Jøran Belsvik	Enhetsleder teknisk, landbruk og miljø
Mona Forren	Enhetsleder barnevern
Olav Hunnes	Rådgiver næring
Ola Sødal	Enhetsleder NAV
Elin Bakken	Enhetsleder Vinje barnehage
Eli Mette Vitsø	Enhetsleder pleie og omsorg
Trine Sæther Sødal	Kommunepsykolog
Trine Glåmen	Folkehelsekoordinator Halså

Prosjektgruppe

Navn	Rolle/ansvar
Siv Tove Sødal / rektor Sodin	Prosjektgruppeleder
Hege Bjerkli Daaland / ass rektor Sodin	Medvirkningskoordinator
Malin Sæther (2018-2022), komm.planlegger	Prosjektkoordinator / overordnet plan
Tiffany M. Opsahl (2022-2023), komm.planl	Prosjektkoordinator / overordnet plan
Daniel Lossius / arealplanlegger (2018-2022)	Trafikksikkerhet / overordnet plan
Svein Roger Karlsen / driftsleder bygg	Rådgiver teknisk infrastruktur
Trine Sæther Sødal / kommunepsykolog	Rådgiver psykisk helse
Oddlaug Børset Brekken / Helsesøster	Rådgiver helse barn og unge
Elevrepresentanter deltar på enkelte møter	

Prosjektet ble forankret politisk i formannskap og kommunestyre. I tillegg ble prosjektet forankret i kommunal tverrsektoriell folkehelsegruppe, der den allerede etablerte folkehelsegruppen ble satt opp som styringsgruppe for prosjektet. Folkehelsegruppen har månedlige møter, der arbeid og aktivitet innen Program for folkehelsearbeid har vært fast på agendaen.

Visjoner og målsettinger

Prosjektgruppen satte opp en rekke mål som indikerte ønskede resultater og effekter fra skolegårdsprosjektet. Hovedmålet for prosjektet dreide seg rundt lokalsamfunnsutvikling; det å lage en helhetlig plan for området og sikre at skolegårdsprosjektet var godt plassert og integrert i forhold til der

folk bor, oppholder seg, og bruker tilbud i nærmiljøet. Nedtegnede delmål, resultatmål og effektmål tilknyttet tiltaket dreide seg hovedsakelig om ønskelige gevinster fra det å ruste opp skolegården. Prosessmålene var derimot tilknyttet arbeidsprosessen, og reflekterte kunnskap de ønsket å sitte igjen med i kommunen etter å ha jobbet seg gjennom prosessen med å bygge en ny skolegård.

Mål:

Hovedmål	<ul style="list-style-type: none"> • Utarbeide en helhetlig plan for området der det skapes trygge koblinger fra skoleområdet til boligområder, sentrum og aktivitetsanlegg.
Delmål	<ul style="list-style-type: none"> • Skape et attraktivt uteområde ved Sodin skole som stimulerer til fysisk aktivitet og sosialt samspill. De nye fasilitetene skal passe for alle aldersgrupper.
Resultatmål	<ul style="list-style-type: none"> • Nye brukere av skoleområdet • Mer fysisk aktivitet i skoletiden • Økt aktivitet i skolegården (flere brukere av området på ettermiddager, helger og i ferier) • Bedre brukeropplevelser • Gode medvirkningsprosesser
Effektmål	<ul style="list-style-type: none"> • Økt trivsel blant elevene • Nedgang i mobbing • Bedre opplevelse av det fysiske læringsmiljøet hos elevene • Økt konsentrasjon i timene • Økt samhold • Redusert rusbruk blant barn og unge - lavere debutalder for alkohol
Prosessmål	<ul style="list-style-type: none"> • Økt kunnskapsutvikling om medvirkningsprosesser • Ta i bruk nye metoder for involvering av elever, lærere, foresatte og andre aktører

I prosjektplanen satte prosjektgruppa i tillegg opp konkrete mål/prioriteringer for arbeidsprosessen tilknyttet opprustingen av skolegården, der de skilte mellom gjøremål og forventede effekter på kort sikt, mellomlang sikt og lang sikt:

Kort sikt (2018-2019)

- Etablere en kjernegruppe bestående av "ildsjeler" blant elever, foreldre, lærere og frivillighet
- Skape engasjement gjennom medbestemmelse og samskaping i prosesser som idedugnad og workshops med ulike brukergrupper.
- Utarbeide en helhetlig plan for skoleområdet med bistand fra arkitektfirma.
- Igangsetting av enkelte delprosjekt i skolegården gjennom dugnader og medvirkning. Dette vil skape entusiasme i prosjektet gjennom realisering av selvbyggerprosjekter på skolen, økt dugnadsvilje blant foreldre og smitteeffekt i lokalsamfunnet.

Mellomlang effekt (2020-2023)

- Iverksatt byggeprosjekt
- Økt bruk av skoleområdet – inkluderende skolemiljø
- Fellesskap i prosjektet gjennom samskaping, dugnad
- Langtidseffekter forventes også synlige her

Langtidseffekt (2024 -)

- Bedre psykisk og fysisk helse blant elevene
- Økning i samfunnsengasjement blant barn og unge
- Økt læring om økosystemet i en grønn skolegård (vind, vann, solkraft, bygningslære, etc.)
- Overføring til andre prosjekter
- Møteplass som legger til rette for å etablere nye relasjoner, kontakt på tvers av generasjoner, aktivitetsarena for foreldre/besteforeldre – barn og ungdom i fritiden
- Bidrag til klimavennlig sentrum gjennom etablering av et attraktivt byrom
- Attraktivitetsfremmende for barnefamilier – økt tilflytting
- Et inkluderende nærmiljø som lever sitt eget liv gjennom varig engasjement hos befolkningen

Arbeidsmetode: Trøndelagsmodellen

*Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid*¹ (5,6) benyttes som arbeidsmetode i programmet, og ble tatt aktivt i bruk i skolegårdsprosjektet. Modellen er forskningsbasert og ble utviklet i tett dialog og samarbeid mellom NTNU, Trøndelag Fylkeskommune og tre utvalgte kommuner i Trøndelag i forbindelse med valg, planlegging, gjennomføring og evaluering av folkehelse tiltak.

Modellen viser hvordan kommunene kan utvikle kunnskapsbaserte tiltak som fremmer helse. Gjennom sju steg beskrives arbeidsmetoder for hvordan kommunene kan hente inn og omsette beste tilgjengelige kunnskap til målrettede tiltak. På hvert av de sju stegene tas det beslutninger som legger grunnlaget for neste steg. Metoden sikrer kontinuerlig læring og forbedring gjennom gjensidig kunnskapsutveksling mellom aktørene.

Det tas utgangspunkt i kommunenes samfunnsoppdrag: Å legge til rette for trygge og sunne lokalsamfunn der innbyggernes grunnleggende behov blir ivaretatt. Sammen med andre aktører må kommunene styrke innbyggernes mulighet for å delta, ta ansvar og mestre egne liv. Helsefremmende og forebyggende arbeid er en investering i bærekraftige lokalsamfunn. Innsatsen må gå på tvers av sektorene, og den må bygge på kunnskap. Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid viser hvordan kommunene kan gjøre dette og derved bidra til å realisere folkehelselovens målsetting om å utjevne sosiale helseforskjeller og en samfunnsutvikling som fremmer helse.

Figur 1. Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid (6).

¹ Avsnittene med beskrivelse av Trøndelagsmodellen er hentet fra manualen «Trøndelagsmodellen for folkehelseforskning» som en av forfatterne av denne rapporten (Lillefjell) har vært med å utforme: <https://www.trondelagfylke.no/globalassets/dokumenter/folkehelse-idrett-og-frvillighet/folkehelse/program-for-folkehelsearbeid-i-trondelag-2017---2023/om-programmet/trondelagsmodellen-for-folkehelsearbeid.pdf>

Arbeidsprosessen tilknyttet utvikling og gjennomføring av skolegårdsprosjektet

– trinn for trinn i tråd med Trøndelagsmodellen for folkehelsearbeid

Identifisere samfunnsoppdrag og klargjøre kunnskapsgrunnlag (trinn 1 og 2 i Trøndelagsmodellen)

Ut fra kunnskap om kommunens utfordringsbilde og kartlegging av befolkningens ønsker og behov bestemte Heim kommune at samfunnsoppdraget skulle bestå i det å oppruste skolegården ved Sodin skole, slik at barn og unge og befolkningen forøvrig skulle få en møteplass med muligheter for sosialisering og fysisk aktivitet. Prosjektgruppen startet arbeidet med å klargjøre kunnskapsgrunnlaget i 2018. Kunnskapsgrunnlaget som kommunen baserte seg på er presentert i bakgrunnskapitlet i denne rapporten (se side 8-9). Underveis i prosjektperioden ble kunnskapsgrunnlaget vurdert på ny i lys av resultater som kom inn fra Ungdataundersøkelsen (ref. www.ungdata.no).

Prosjektgruppen har gjennomgående jobbet med å forankre tiltaket. Tiltaket ble politisk og administrativt forankret gjennom vedtak og avtaler. Det ble signert avtale med Trøndelag Fylkeskommune 20.08.2018, og det ble gjort vedtak i kommunestyre om tiltaket 12.12.2018. Videre ble tiltaket forankret i offentlige planer og dokumenter, som Handlingsplan 2019-2022, årsbudsjett for Hemne kommune 2019, Folkehelseoversikten for kommunen, og Kommuneplanens samfunnsdel 2014-2026. Tiltaket ble kontinuerlig forankret i målgruppa gjennom medvirkningsaktiviteter og dugnader.

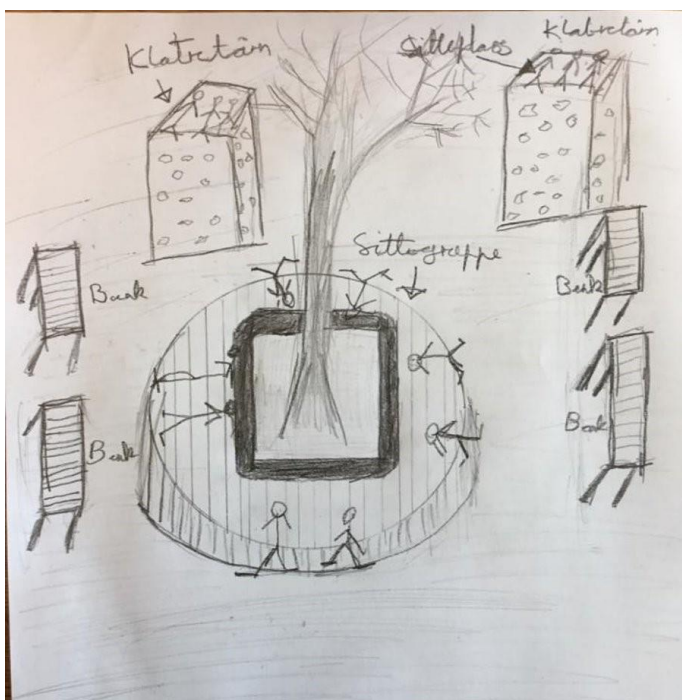
Involvere og utvikle (trinn 3)

Tidlig i utviklingen av tiltaket ble det bestemt at skolegården skulle utformes gjennom deltakelse og samskaping. I starten av prosjektperioden ble det arrangert en søkekonferanse (7) der elever/elevråd, lærere, FAU, politikere, kommunale ledere, medl. i folkehelsegruppen og repr. fra frivilligheten ble invitert inn i gruppearbeid som hadde som hensikt å synliggjøre utfordringsbildet og kartlegge de ulike aktørenes løsningsforslag, ønsker og behov. Søkekonferansen gav grunnlag for valg av type tiltak og hvilken innretning tiltaket skulle ha. Videre ble det gjennomført nullpunktsundersøkelser av landskapsarkitekter ved Lala Tøyen, som kartla elevenes datidige bruk av skolegården (ved hjelp av GPS tracking) og elevs og voksnes synspunkter på skolegården (inkl. Rektor, kommuneplanlegger, helsesøster og leder FAU). Videre ble spesielt elever ved skolen, men også ansatte, involvert i ideutvikling og planlegging av hvordan skolegården skulle utbedres, og deres innspill ble tatt inn i landskapsarkitektenes skisser til den nye skolegården. En del av elevene deltok også i noen av de praktiske arbeidsoppgavene tilknyttet skolegårdsprosjektet. Midtveis i prosjektet ble det ansatt en miljøarbeider dedikert prosjektet, som blant annet bistod med å involvere elevgrupper/enkeltelever i små byggeprosjekter i skolegården. Lærere ved skolen utgjorde en sentral ressurs tilknyttet det å sikre et pedagogisk perspektiv inn i prosjektet, slik at skolegården kunne bli et område som kunne anvendes til både lek og læring. Til sist var det relevant å involvere foresatte, besteforeldre og eldregruppen i nærmiljøet i planleggingen med mål om å få til en god sosial dynamikk på området utenfor skolens åpningstid. Det var et mål at erfaringene og kunnskapen som kom ut av samarbeidet om prosjektet skulle kunne overføres til liknende prosjekter i egen og andre kommuner.

Sentrale medvirkningsaktiviteter har vært:

- 2018/2019: Det ble holdt ideseminar i alle klassene på skolen. Elevene fikk formidlet hva de ønsker seg i skolegården. Det ble også gjennomført et ideseminar for foreldregruppen. Elevrådsrepresentanter deltok på møte med Fylkeskommunen om prosjektet, og orienterte driftsutvalget i kommunen om prosjektet.
- 2019/2020: Det ble arrangert dugnader der både elever og foreldre bidro. En del av den planlagte aktiviteten for våren 2020 måtte utsettes pga. COVID pandemien.
- 2020/2021: Arkitektfirmaet Lala Tøyen arrangerte bygge workshop med elevene, der de samarbeidet om å bygge ulike installasjoner av europaller i skolegården (klatre og sitteområder). Også i denne perioden ble medvirkningsaktiviteter redusert grunnet COVID pandemien/smittevernstiltak. Møter med elever og FAU ble holdt digitalt. Bruk av digitale plattformer ble erfart som utfordrende ift. det å få til god deltakelse i diskusjoner, og det var dermed vanskelig å få til god elev-medvirkning
- 2021/2022: Elever var delaktige i planlegging, bygging og drifting av utlånsbod. Noen av elevene var også med på å bygge blomsterkasser og sette opp gjerder. Etter at utlånsboden ble ferdigstilt var elevene med på å organisere utlån i samarbeid med sosiallærer. For å involvere elevråd og foreldre (FAU) ble det holdt digitale møter. Det ble erfart at digitale møter egner seg best for informasjonsdeling, snarere enn drøfting og meningsutvekslinger.
- 2022/2023: Barna var delaktige i planlegging og bygging av området med platting og i oppgraderingen av uteområdet for de yngste. Plattingen var opprinnelig tiltenkt rollelek med utelekekjøkken og lekehus. Men det viste seg at barna hadde andre interesser for bruken av plattingen enn denne tiltenkte bruken. Det ble dermed gjort om på planene for rollelek, og bruksområdet ble endret i tråd med det elevene selv ønsket. Uteområdet var tema i både elevråd og i FAU møter. Mye av involveringen i disse forumene har dreid seg om trafikksikkerhet utenfor skolen. Bilfrie soner rundt skolen er en av premissgiverne i planen som er laget for uteområdet. Det ble arrangert foreldre og elev dugnader våren 2023. I forbindelse med dugnaden ble det foretatt nye kartlegginger av de yngste barnas ønsker for den nye skolegården.

Arbeidet med å legge til rette for gode medvirkningsaktiviteter og –prosesser fortsetter utover prosjektperioden.

Bilde 1: Elevs tegning av skolegården i forbindelse med kartlegging av elevers ønsker og behov.

Foto: Siv Tove Sødal.

Bilde 2 og 3: Elever og foreldre deltok i dugnadsarbeid for å ruste opp ballbingen, og beplante. Foto: Siv Tove Sødal.

Planlegge tiltak (trinn 4)

Prosjektgruppa ledet arbeidet med å utvikle en helhetlig plan for uteområdet. Landskapsarkitekter ved Lala Tøyen bidro inn i planarbeidet blant annet ved å gjennomføre en rekke kartlegginger av pågående aktivitet i skolegården, og intervjuet et utvalg elever, foreldre, vaktmester, helsesykepleier, lærere og medlemmer i prosjektgruppa. Planen ble ferdigstilt mot slutten av 2019. Planen inkluderte:

1. Fremtidsvisjon/ønskeplan
2. Konkret plan (2-5 år)
3. Aksjonsplan /straktiltak (som bygger opp under de langsiktige planene).

Gjennomføre tiltak (trinn 5)

Straktiltakene som ble nedtegnet i helhetlig plan for uteområdet ble tatt tak i først. I 2020 var elever og foreldre delaktige i gjennomføring av straktiltak (f.eks male og fikse ballbingen) i form av dugnad.

Videre ble det i 2020 satt i gang arbeid med å bygge enkelte installasjoner: renovering av sykkeløype, bygging av vegg for skjerming av ballbingen, oppgradering av gangveier inn til skolens område, samt lage et område for byggeaktivitet (klosser) for elever på mellomtrinnet. Senere på året ble det arrangert workshop der elevene deltok i arbeid med å bygge installasjoner med europaller (elevene på 5-10 trinn). Dette var et samarbeid mellom arkitektene, teknisk avdeling i kommunen, elever og ansatte ved skolen.

I 2021 bygget miljølærer og en gruppe elever en frittstående utlånsbod ved siden av ballbingen, der elever kunne komme og låne småutstyr som baller, racketter, frisbee, tau m.m. I tillegg ble det montert to nye store trampoliner, og på vinteren ble det opparbeidet skøytebane.

Delprosjekter i 2022 bestod i å oppgradere lekeområdet for de yngste elevene med husker og klatrestativ. Det ble i tillegg bygget flere avsatser med platting.

Det fortsettes med å sette opp installasjoner og bygge et godt uteområde for elevene og nærmiljøet utover prosjektperioden. Det jobbes i henhold til planen som ble satt opp i samarbeid med arkitektfirmaet Lala Tøyen. Skolegårdsprosjektet fortsetter altså utover programperioden 2017-2023.

Bilde 4: Elevene deltar i arkitekts bygge workshop i skolegården. Foto: Siren Hope.

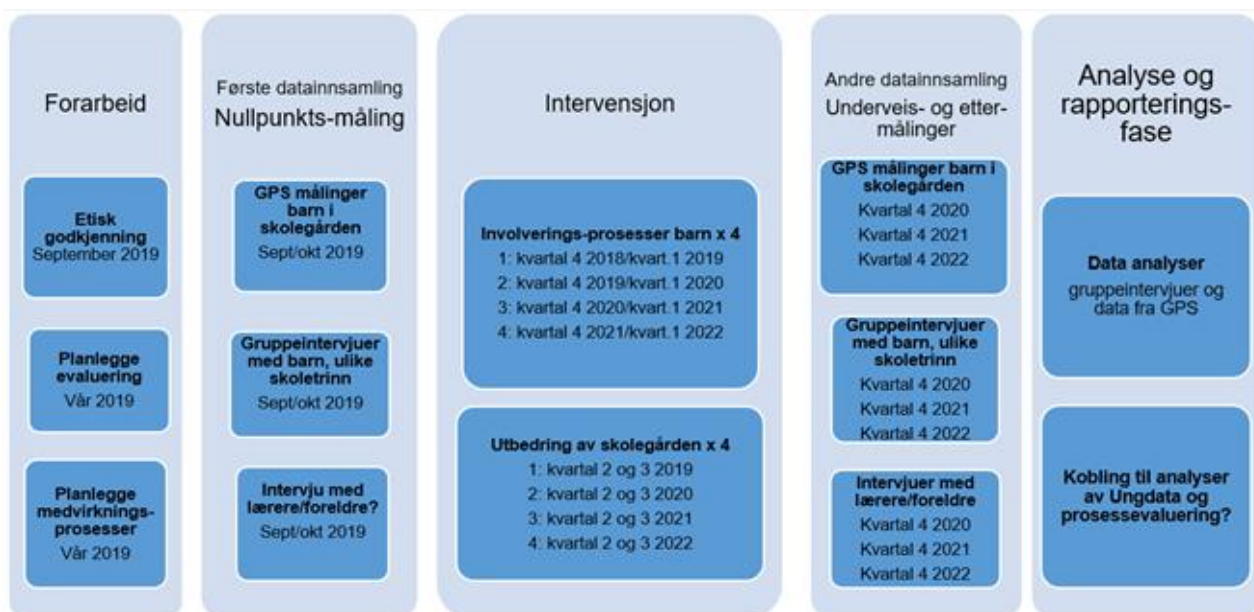

Bilde 5: Ferdig installasjon: Sittegruppe ved trampolinene. Foto: Siren Hope.

Evaluering (trinn 6)

Forskere ved Institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap (INB), NTNU, ga bistand i evalueringen av skolegårdsprosjektet. I dialog med prosjektgruppa satte de opp en evalueringsplan der alle aktiviteter relatert til evaluering ble synliggjort (Se figur 2, under). Forskerne ga råd og metodiske verktøy til prosjektgruppa, slik at de kunne gjennomføre deler av evalueringen selv. Som del av egen-evalueringen fikk prosjektgruppa i oppgave å dokumentere alle steg de gjorde i tiltaksutviklingen og – implementeringen, for å kunne foreta en prosessevaluering. Tilknyttet tiltaksevalueringen ble det avtalt at ansatte ved skolen skulle observere aktivitet i skolegården ved ulike tidspunkt, i og utenom skoletid. Slike observasjoner skulle gjennomføres ved hjelp av et observasjonsskjema som forskerne utviklet spesielt for dette formålet. Observasjon av aktiviteter i skolegården falt imidlertid bort grunnet Covid og påfølgende smitteverntiltak på gult og rødt nivå over tid. Under Covid- pandemien ble uteområdet delt opp i soner, og hvert trinn fikk tildelt et område de skulle være på. Elevene fikk dermed ikke mulighet til å bevege seg fritt og velge de aktivitetene de hadde mest lyst til. Områdene som ble dedikert de ulike trinnene var ikke nødvendigvis tilpasset elevenes aldersnivå, ønsker eller behov. Siden observasjonene av elevenes aktivitet i skolegården skulle indikere hvilke installasjoner og områder i skolegården som ble hyppig valgt og brukt i skolegården, falt grunnlaget for observasjonene dermed bort.

Den eksterne evalueringen, gjennomført av forskere ved NTNU, besto av fokusgruppeintervjuer med elever, lærere og foreldre gjennomført i tre intervaller; tidlig, midtveis og seint i prosjektperioden (høst 2020, høst 2021 og vår 2023). Det ble i disse rundene gjennomført gruppeintervjuer med utvalgte elever (5-10. trinn), lærere og foreldre (FAU). Intervjuene tematiserte bruk og opplevelser av nærmiljø og skolegård i gitte faser i prosjektet, opplevelser av det å få delta/medvirke i prosjektet, og trivsel og sosialt miljø. I etterkant av hver intervjurunde skrev forskerne et oppsummeringsnotat som reflekterte resultatene fra intervjuene. Disse ble tilsendt skolen, og skolen tok utgangspunkt i resultatene i det videre forbedringsarbeidet i skolegårdsprosjektet. Metode, datamateriale og analyse er ytterligere beskrevet i metodekapitlet (se kapittel 3).

Figur 2. Evalueringsplan for "Verdens beste skolegård" prosjektet.

Fra handling til ny kunnskap (trinn 7)

Idet prosjektet ikke er helt avsluttet, pga forsinkelser skapt av COVID pandemien, er det foreløpig ikke gjort et grundig arbeid i å vurdere hvordan erfaringer fra prosjektet kan nyttiggjøres i pågående og fremtidig arbeid som involverer tiltaksutvikling, medvirkningsprosesser og arbeidsmetodikk.

Det er imidlertid gjort noen betraktninger i prosjektgruppen rundt hvilken kunnskap som kan være verdt å ta med seg videre, og som med fordel kan spres i kommunen. Dette gjelder:

- Bruk av Trøndelagsmodellen som metode for prosjektgjennomføring
- Kunnskap om hvordan skape gode medvirkningsprosesser for barn og unge i ulike prosjekter.
- Erfaring med at det er fruktbart å gjennomføre nullpunktsanalyser før en går i gang med å utvikle tiltak.
- Verdi av å gjennomføre evaluering av tiltak og prosess.

Utfordringer relatert til COVID pandemien

COVID pandemien har medført forsinkelser i planlagte aktiviteter i prosjektet, spesielt når det gjelder medvirkningsaktiviteter med elever og foresatte. Dette har igjen gått ut over fremdriften i prosjektet, og har medført forsinkelser i byggingsarbeid. Det ble tilrettelagt for digitale møtepunkter, men det ble erfart at dette ikke fungerte så godt for å få barn og unge i tale og for å bygge engasjement.

Kommunens tverrsektorielle folkehelsegruppe (som utgjorde styringsgruppa i prosjektet) fikk store utskiftninger som følge av at flere medlemmer i gruppa fikk endrede arbeidsoppgaver tilknyttet det å håndtere pandemien.

Byggearbeidet ble også noe forsinket grunnet at skolen og de ansatte måtte håndtere pandemien og smittevernstiltak. Under pandemien var det heller ikke mulig å organisere dugnader som kunne bidratt til bedre fremdrift.

Utover pandemien har kommunen i 2022 vært i en økonomisk krevende situasjon med nedbemanning. Dette har hatt konsekvenser for fremdrift av skolegårdsprosjektet.

2. Kunnskapsoversikt

Forskning på lokalsamfunnsutvikling, fysisk aktivitet og barn og unges psykiske helse

Psykiske lidelser blir i dag regnet som en av de store helse- og samfunnsutfordringene i Norge. Mange kommuner rapporterer om at psykisk helse er deres største folkehelseutfordring og at de mangler kunnskap om tiltak, verktøy og metoder som de kan ta i bruk. Dagens psykiske helsearbeid rommer ikke bare behandling av psykisk sykdom, men innebærer også det å styrke eller fremme individets psykiske helse. Et helsefremmende² psykisk helsearbeid støtter seg gjerne til WHO's definisjon av (god) psykisk helse: «en tilstand av velvære der individet kan realisere sine muligheter, kan håndtere normale stresssituasjoner i livet, kan arbeide på en fruktbar og produktiv måte og har mulighet til å bidra overfor andre i samfunnet» (8). I denne definisjonen vektlegges fysisk, psykisk og sosialt velvære fremfor fravær av sykdom. God psykisk helse i befolkningen fremmes, ifølge Arne Holte, av identitet og selvspekt, mening i livet, mestring, tilhørighet, trygghet, deltakelse, involvering og fellesskap (9). Disse behovene kan dekkes gjennom livet på en rekke livsområder, som i familien, på skole og i arbeidslivet, hovedsakelig gjennom relasjoner med andre.

Forskningsstudier viser at ikke bare kvaliteten i de relasjonene vi har til andre, men også konteksten eller omgivelsene hvor vi blir født, vokser opp, lever, arbeider og eldes, påvirker vår helsetilstand og livskvalitet (10). Slike betingelsesrammer kalles gjerne sosiale helsedeterminanter og omfatter blant annet tilstedeværelse av et godt skoletilbud, fysiske omgivelser med muligheter for lek og rekreasjon, et trygt nabolag, økonomisk stabilitet, og tilgang til sunn mat og sosial støtte. Disse determinantene påvirker barn og unges helse og livskvalitet (11), inkludert deres psykiske helse (12). De styrkene og ressursene barna utvikler i et godt lokalsamfunn tar de med seg videre i livet. Å skape gode oppvekstvilkår og gode rammer for barn og unges oppvekst og utvikling er derfor en av de viktigste oppgavene i samfunnet, og kan anses som en god investering i barn og unges nåtidige og fremtidige fysiske og psykiske helse.

Barne- og ungdomstiden utgjør et fundament for utviklingen av god psykisk helse, og forebygging av psykisk sykdom (13). I Norge har vi over de siste tiår sett en gradvis økning av psykiske helseplager, spesielt i den yngre befolkning, og i marginaliserte grupper (14-16). Gjennom UNGDATA har vi sett en økt tendens hos unge jenter til at de opplever høy grad av psykisk stress i hverdagen (14). Selv om den stigende kurven synes å flate ut i de siste målingene, er tallene fortsatt urovekkende høye (14,17). I aldersspennet tre til atten år, har 15-20% redusert funksjonsevne relatert til at de opplever symptomer på psykiske lidelser (angst, depresjon og adferdsvansker) (14,18). Forskning viser at barn og unge er sårbare ovenfor faktorer i deres sosiale omgivelser, sånn som relasjoner til familie, venner, skole og lokalsamfunnet (19,20).

Forskning viser at skolen utgjør en betydningsfull arena for barns utvikling av fysisk og psykisk helse. Kvaliteten i relasjonene elevene utvikler til medelever og lærere har betydning for deres psykiske helse

² Ifølge WHO kan helsefremming forstås som en prosess som stimulerer til at individer tar kontroll over og forbedrer egen helse (se <https://www.who.int/westernpacific/about/how-we-work/programmes/health-promotion>).

(21, 22). Forskningsfunn indikerer også at utformingen av grønne, innbydende og velutstyrte uteområder har betydning for elevenes fysiske og psykiske helse. Segbergs studie påviser at barns klatring i trær, lek med vann og liknende, stimulerer både motorisk utvikling og kreativitet (23). Forskere ved NMBU (24) har skrevet en omfattende rapport om skolegårdsutformingens betydning for barn og unges trivsel og helse. Studien tar utgangspunkt i erfaringer fra fem ulike kommuner med å få på plass gode løsninger for ny skolegård. De fant at variert terreng og innslag av natur, slik som trær og busker, bidrar til lek, mangfoldig bruk, fysisk aktivitet, sosialt samspill og motorisk utvikling. Videre fant de at god tilgang på lekeapparater, annet utstyr for fysisk aktivitet og ulike overflater bidrar til økt bruk av uteområdene, og at varierte og mange nok funksjoner er viktigere enn antall apparater. Med bakgrunn i sine funn anbefaler forskerne ved NMBU at det satses på en variert skolegård med mange små nisjer fremfor noen få store arealer, som for eksempel store ballarealer. Uteområdet bør dessuten være tilstrekkelig stort, siden med mange elever på et begrenset område blir vegetasjonen påført skader og slitasje. Mange barn på lite areal gir også mindre rom for å trekke seg tilbake alene, eller i mindre grupper. Videre påpekes viktigheten av at uteområdene tilrettelegges for ulike typer bruk, og tar hensyn til variasjonen i barnas alder på tvers av årstrinn. For å underbygge relevans av det å satse på skolers uteområde argumenterer forskerne ved NMBU at i skoler når man så og si alle barn, og gode uteområder kan derfor bidra til å utjevne sosial ulikhet i helse. Barna tilbringer dessuten mye av sin tid på skolen, og for noen av barna utgjør skolen og skolegården den viktigste arenaen for sosial og fysisk aktivitet.

Det finnes en god del forskning som tematiserer betydningen av fysisk aktivitet for psykisk helse. I en studie gjennomført ved en ungdomsskole i Stavanger, fant forskere at innføringen av obligatoriske 30 minutters fysisk aktivitet for elevene, tre ganger i uken, resulterte i økt opplevelse av fysisk og psykisk velvære blant elevene, økt trivsel og oppmerksomhet og forbedrede relasjoner mellom lærere-elever og elevene seg imellom (25). Bremnes et. al (26) gjorde liknende funn i sin studie av sammenhenger mellom ungdommers fysiske aktivitet og deres psykiske helse. Funnene viste en negativ sammenheng mellom fysisk aktivitet og angst/depresjon og tilsvarende positiv sammenheng mellom fysisk aktivitet og henholdsvis mestingsopplevelse og positiv selvoppfatning. Andre studier finner også lavere nivåer av psykiske helseplager og høyere nivå av livstilfredshet blant barn og unge som er i jevnlig fysisk aktivitet (27,28). Flere forskningsstudier viser også en korrelasjon mellom deltakelse i fysisk aktivitet og evne til læring. Skage og Dyrstad (29) anser skolen som en viktig arena for å øke barns fysiske aktivitetsnivå, og finner flere positive effekter (f.eks økt motivasjon og opplevelse av meningsfullhet) der skoler prøver ut 'aktiv læring', dvs. bruk av fysisk aktivitet i kombinasjon med skolefag. Vingdal og Birch (30) viser likeledes til hvordan det å bruke kroppen eller å være fysisk aktiv fremmer læring, ikke bare i kroppsøving, men i alle fag. En skolegård som legger til rette for økt fysisk aktivitet og bredere sosial deltakelse kan bidra til å fremme barn og unges psykiske helse og læring.

Forskning på barn og unges medvirkning

Det å involvere innbyggere i utviklingen av lokalsamfunn er en nøkkel til å få løst en rekke samtidige og fremtidige helseutfordringer i samfunnet (31). Offentlig sektor er helt avhengig av samarbeid med det private næringsliv, frivilligheten og innbyggerne for å kunne løse problemer, imøtekomme krav og skape et mer bærekraftig samfunn (jf. FNs bærekraftsmål nr. 17: *Samarbeid for å nå målene*). Ifølge FNs barnekonvensjon (32) skal barn og unge på lik linje med den øvrige befolkningen gis mulighet til å

påvirke og forbedre eksisterende betingelsesrammer for deres helse og livskvalitet. Barnekonvensjon ivaretar barn og unges rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter i spørsmål som angår dem.

I Norge er barn og unges rett til medvirkning forankret i Plan og bygningsloven 2008 (33), Folkehelseloven 2011 (34) og Opplæringsloven 2007-2008 (35). Ifølge lovverket fordrer utviklingen av helsefremmende tiltak innrettet mot barn og unge, slik som et skolegårdsprosjekt, et samarbeid der barn og unges perspektiver og behov fanges opp og veier tungt i avgjørelser som tas. Medvirkning fra målgruppa kan gi en helsegevinst gjennom å bidra til at tiltaket blir relevant, treffsikkert, og dermed tas i bruk (2,3,36-38). Videre viser forskning at det å bli lyttet til, bli tatt på alvor og bli verdsatt kan i seg selv ha positiv betydning for den psykiske helsen (1-3). Gjennom å medvirke bidrar man gjerne til å gjøre noe for andre, for fellesskapet, sammen med andre, noe som kan føles tilfredsstillende og meningsfylt for den enkelte, og derigjennom ha en betydning for psykisk velvære.

Det finnes mye forskningslitteratur som underbygger viktigheten av å involvere barn og unge i lokale tiltak som påvirker hvordan de lever og har det der de bor. Mindre forskning er gjort på de konkrete faktorer som påvirker barn og unges mulighet til og opplevelse av deltakelse, spesielt innen området folkehelseiltak. Mari Sylte, som er doktorgradsstipendiat tilknyttet Program for folkehelsearbeid i Trøndelag, har i sin forskning sett på nettopp hvilke faktorer voksne tilretteleggere og deltakende barn mener påvirker (fremmer og hemmer) barns deltakelse. Hun har også lagt vekt på tilretteleggerne og deltakernes opplevelser av medvirkningen (31, 39). Sylte fant at prosjektets tidsramme, kunnskap om medvirkning hos de unge, kompetanser og ressurser i prosjektgruppen, og fasilitatorenes holdninger til/forståelse av hva medvirkning innebærer, var vesentlige faktorer som spilte inn (positivt og negativt) på barn og unges forutsetninger for å medvirke (31). Disse funnene baserte seg på samtaler med voksne tilretteleggere.

Gjennom samtaler med barn som hadde deltatt i medvirkningsprosesser tilknyttet utvikling og -gjennomføring av helsefremmende tiltak i programmet, fant Sylte et al. (39) at lange tidsforløp (seige prosesser), manglende kommunikasjon, opplevelse av løftebrudd, og opplevelse av å ha lite innflytelse på utfall utgjorde de tydeligste barrierene for det å få til gode medvirkningsprosesser med barn og unge. Funnet er i samsvar med tidligere forskning som er gjort på området, som viser at barn og unge ønsker å være med å påvirke lokalsamfunnet sitt, men at det forekommer barrierer som innvirker på deres deltakelse, som f.eks vanskelighet med å oversette barnas ideer, det å få til jevn kommunikasjon, og lange tidsrammer (40-42). Det er altså vesentlig å rette fokus mot hvordan medvirkning skjer i praksis, og hvordan det oppleves for dem som deltar, for å kunne si noe om i hvilken grad og hvordan medvirkningserfaring i seg selv har betydning for barns psykiske helse og livskvalitet.

3. Evalueringsstudiens metode og datamateriale

Arkivmateriale og rapporteringer

Prosjektgruppa tilgjengeliggjorde dokumenter som var relevante for å forstå arbeidsprosessen, organiseringen av medvirkningsarbeidet, og hvordan forholdene var i skolegården ved nullpunkt (prosjektstart). Dokumentene inkluderte:

- Prosjektplan for uteområdet ved Sodin skole
- Årlige aktivitetsrapporteringer til Fylkeskommunen (for perioden 2018-2023)
- Nullpunktsdokument produsert av arkitekt
- Byggeworkshop rapport produsert av arkitekt

I tillegg analyserte forskere, med ansvar for den langsgående evalueringen i Program for folkehelsearbeid, Ungdata-tall for Heim kommune. Disse analysene ga innsikt i hvordan ungdommer i Heim kommune erfarte egen helse og hverdagsliv ved prosjektets nullpunkt (43).

De utvalgte dokumentene ble gjennomgått systematisk, og samlet ga materialet kontekstuell kunnskap som var relevant for analysen av fokusgruppeintervjuene. Data fra dokumentene har blitt anvendt i rapportens bakgrunnskapittel (kap. 1 Beskrivelse av 'Verdens beste skolegård') og har vært viktige for å beskrive utfordringsbildet som utgjorde utgangspunktet for valg og utvikling av tiltak, samt prosjektets organisering, visjoner og målsettinger, og arbeidsprosess.

Fokusgruppeintervjuer

Fokusgruppeintervju er et gruppeintervju der forsker samler en liten gruppe til samtale rundt et spesifikt tema (44). Som del av evalueringen ble det foretatt tre runder med fokusgruppeintervjuer som inkluderte elever, lærere og foresatte: Første runde ble gjennomført høsten 2020; andre runde høst 2021 og tredje runde vår 2023. Planen var at intervjuene skulle gjennomføres ved nullpunkt, midtveis og ved slutt av prosjektperioden, for å kunne avdekke endring i elevenes bruk og opplevelse av skolegården (i takt med opprustningen av skolegården), samt forfølge deres erfaringer med å medvirke i tiltaksutvikling og -gjennomføring.

Elever fra mellomtrinnet (5-7. klasse) og ungdomsskoetrinnene (8-10. klasse) ble intervjuet i hver sin gruppe. Det var 6 elever i hver av gruppene, 2 elever pr. trinn. De to elevgruppene ble stilt de samme spørsmålene som handlet om bruk og opplevelser av skolegården, trivsel og sosialt miljø, og erfaringer med/synspunkter på elevmedvirkning i skolegårdsprosjektet. I siste intervjurunde ble det også stilt mer inngående spørsmål omkring elevenes opplevelse av nærmiljøet, og hvordan de har det sosialt med venner og jevnaldrende både på skole og i fritid.

Fra lærergruppa ble totalt 5 lærere som underviste i småskole-, mellomskole- og ungdomsskoetrinnene intervjuet, samt miljølærer som hadde en særskilt rolle i det å ta med utvalgte elever/elevgrupper i små

byggeprosjekter rundt om i skolegården. Noen av lærerne var kontaktlærere mens andre var faglærere og beveget seg mellom klasser på ulike trinn.

Foreldregruppa besto av fire foreldre hvorav to hadde to barn som gikk på skolen mens to hadde ett barn på skolen. Foreldregruppa hadde samlet sett barn på småtrinnet, mellomtrinnet og ungdomsskoletrinnet. Lærere og foreldre ble stilt spørsmål omkring elevenes bruk av skolegården - i skoletid og fritid. Lærerne ble i tillegg stilt spørsmål om egen bruk av skolegård i undervisningssammenheng, og foreldrene om familiens bruk av skolegården på fritiden. Begge grupper ble spurt om hva de tenker fungerer bra og dårlig med skolegården slik den er nå, og deres inntrykk av barnas trivsel. De ble i tillegg spurt om synspunkter på egen medvirkning i prosjektet og om deres opplevelser av hvordan det har fungert å involvere barna i ideutvikling og arbeid med å skape en ny skolegård.

Det ble gjennomført intervjuer med foreldrene i første runde med datainnsamling, mens lærere og elever ble intervjuet i alle tre rundene. Alle intervjuene ble gjennomført i grupperom på skolen som var vendt ut mot skolegården. Det var fint for forskerne å ha mulighet til å observere elevers aktivitet i friminuttene fra rommet vi satt i. Hver intervjurunde ble etterfulgt av en befaring i skolegården sammen med rektor/prosjektleder.

Analyse av intervjumateriale

Tematisk innholdsanalyse ble benyttet for å systematisere og strukturere datamaterialet fra intervjuene. Denne formen for analyse beskrives som «en metode for å identifisere, analysere og rapportere mønster (tema) i datamaterialet» (45, s. 79). Notater og transkripsjoner fra intervjuene ble først lest gjennom for å få et overblikk over hovedinnholdet. Deretter ble innhold i tekstmaterialet som svarte ut hovedspørsmålene i studien identifisert.

Hovedspørsmålene for analyse var:

- Er det endringer i bruk og opplevelser av skolegården før, under og etter tiltak hos:
 - Elever
 - Lærere
 - Foreldre/familier
- Hvordan opplever elever (og lærere og foreldre) at elevenes synspunkter har blitt ivaretatt og opplever de at de har fått medvirke i prosessene tilknyttet prosjektet?
- Har ny skolegård hatt betydning for elevenes fysiske og psykiske helse, og for hvordan de har det sosialt? Hvis ja, på hvilken måte?

Data, det vil si utsagn, som sa noe om elevenes og lærernes bruk og opplevelser av skolegården; elevenes involvering i skolegårdsprosjektet; og skolegårdens sosiale og helsemessige betydning fikk koder i form av beskrivende overskrifter. Så ble intervjumaterialet lest nøye og meningsbærende elementer fra intervjuene ble plassert under de ulike kodene/overskriftene. Når vi identifiserte utdrag som ikke passet med eksisterende koder, ble nye koder laget. Vi grupperte og kondenserte funnene først pr deltakergruppe og intervjurunde, deretter aggregerte vi på tvers av intervjurunder for å oppdage endring i utsagnene om bruk, opplevelser, og sosial/helsemessig betydning av skolegård i de ulike deltakergruppene. Vi søkte også å spore utvikling i elevenes involvering/medvirkning i prosjektet.

4. Resultater

Resultater fra intervjuene presenteres under følgende tema:

1. Bruk og opplevelser av skolegården
2. Opplevelser av medvirkningsprosess
3. Synspunkter på trivsel og sosialt miljø

Under hvert tema skilles det mellom de yngre elevenes, de eldre elevenes, læreres og foreldres synspunkter. Mot slutt av hver tema-del fremheves eventuelle endringer i elevenes, lærernes og foreldrenes bruk, opplevelser og synspunkter på tvers av de tre intervjurundene. Her vil det også fremheves noen tendenser i materialet som forskerne vurderer at det er verdt å merke seg.

I påfølgende diskusjonsdel (kapittel 4) vil resultatene fra intervjuene ses i sammenheng med forskningslitteratur og kommunens kunnskapsgrunnlag for å kunne besvare studiens forskningsspørsmål.

Bruk og opplevelser av skolegården

Resultater fra første intervjurunde, høsten 2020

Første intervjurunde ble gjennomført tidlig i prosjektperioden, og det var på denne tiden gjort få utbedringer i skolegården. Noe oppgradering var gjort ved småskolen (1-4. trinn). Samtidig var det satt inn koronarestriksjoner tilknyttet elevenes ferdsel i skolegården, der trinnene fikk tildelt ulike soner som de kunne være på i friminuttene. Hvilke soner de kunne være på rullerte, og elevenes aktiviteter i skolegården var avhengig av hvilket område de var tildelt. Ungdomsskoleelevene fikk disponere et begrenset uteområde, der trinnene delte en halv parkeringsplass seg imellom. På parkeringsplassen sto det plassert et bordtennisbord, og parkeringsplassen ble ellers benyttet til noe ballspill. Mellomtrinnets uteområde ble inndelt i tre soner der elevene kunne veksle mellom henholdsvis ballbinge, klatretårn, og byggesett og sykkelløype. Skolegården ved småskolen ble delt inn i to soner, der den ene sonen hadde lekekjøkken, ballbinge og dokkehus, mens den andre sonen hadde tau, balanseapparat, sandkasse og hinderløype.

I intervjuene beskrev både mellomtrinns- og ungdomsskoleelevene skolegården som kjedelig og ensformig, og i begge grupper ble det påpekt at det var lite å finne på og lite å velge mellom i skolegården. I begge gruppene ble ballbingen fremhevet som den mest populære aktiviteten, og det ble påpekt at restriksjoner tilknyttet bruk av ballbingen medførte at de ikke fikk brukt denne så mye som de ønsket. Ungdomsskoleelevene fortalte at de spilte en del ballspill på parkeringsplassen i friminuttene (fotball, badminton, volleyball), og at de ellers sto og pratet eller holdt på med mobilen. De uttrykte mistilfredshet med at de kun hadde en liten parkeringsplass til å spille fotball på. Elevene ved mellomtrinn beskrev at de pleide å sparkesykle, sykle på sykkelområdet, hoppe tau, stå og snakke, eller være i ballbingen, på trampolinen, klatre i tårnet eller bygge med byggesettet. Sykkelløypa og bygging ble nevnt hyppigst.

Bilde 6: Ballbingen. Foto: Siren Hope.

Bilde 7: Sykkelbanen. Foto: Siren Hope.

På spørsmål om de noen ganger anstrenger seg slik at de blir slitne og svette, svarte ungdomsskole-elevene at det er lite av det man kan gjøre ute i skolegården som gjør en slitne og svett. De fortalte at de hadde tilgang til ballbingen kun en gang i uka, og at det ofte oppsto krangling om ballbingen. De

fortalte videre at det er de som er mest aktive på fritiden som også er mest aktive i skolegården. Mellomtrinnslevene påpekte at hvorvidt de blir sliten og svett avhenger av hvilken aktivitet de velger; om de står og bygger blir de ikke særlig slitne.

Ungdomsskoleelevene beskrev at de hadde dårlig med uteplass å være på, og at uteplassen var nær veien og trafikk. De påpekte også at det fantes nesten ingen sitteplasser, kun noen få benker, så de fleste måtte stå. De fortalte at de sjelden brukte skolegården etter skoletid. Også mellomtrinnslevene fortalte at de sjelden brukte skolegården på fritiden, og at det i så fall var sykkelløypa, ballbingen eller klatrestativet de brukte. Før korona kunne noen av elevene dra til skolegården etter skoletid, men da helst for å møte venner, og deretter dra sammen til et annet sted.

Lærerne og foreldrenes oppfatninger av skolegården pekte i samme retning som elevenes, en av foreldrene beskrev skolegården som 'en fattig skolegård'. De uttalte samtidig fornøydhet med arealene til 1-4 klasse som hadde gjennomgått en del utbedringer. Foreldrene ønsket seg mer varierte tilbud til elevene som også kunne nå de av elevene som ikke er så glad i fotball. De så for seg at en ny skolegård vil kunne bli en attraktiv sosial møteplass for familier på fritiden.

I alle grupper uttaltes det at endringene tok lang tid, og spesielt elevene uttrykker en utålmodighet i forhold til at flere ting burde skje.

Resultater fra andre intervjurunde, høsten 2021

Ved andre intervjurunde var det skjedd en god del utbedringer i skolegården: det var installert to nye trampoliner, det var oppmalt ruter på asfalten for ball-lek, det var satt opp utlånsbod med leker og baller, nye sitteplasser bak ballbingen og i tilknytning utlånsboden, samt sitteplasser konstruert av europaller. Det var også utført noe arbeid ved sykkelbanen. Korona-restriksjonene var nå løst opp, og elevene hadde nå mulighet til å være sammen på tvers av klasse/trinn.

Fleire av elevene ved mellomtrinn var av den oppfatning at det hadde skjedd mye i skolegården i løpet av det siste året. Ungdomsskoleelevene uttrykte fornøydhet med de nye installasjonene og syntes det var positivt at det nå var mer å holde på med. Både ungdomsskoleelevene og mellomtrinnslevene fremhevet de nye trampolinene, utstyrsboden og de oppstrekede four-square feltene som spesielt attraktive. Elevene uttrykte samtidig at de opplevde stort press på noen av de nye installasjonene og utlåns-utstyret, noe som bidro til kø-dannelse og at det ikke alltid var mulig å få tilgang til de aktiviteter de ønsket å holde på med. I begge elevgrupper påpektes det også at de skulle ønske bevegelsesrommet i skoletiden/friminuttene var noe større. De uttrykte ønske om utvidet bruk av områder/fasiliteter og det å få lov til å fredes mer fritt. Spesielt ungdomsskoleelevene var av den oppfatning at selv etter at koronarestriksjonene var mildnet, var det fortsatt mye regler og restriksjoner for hvor de kunne oppholde seg.

Ungdomsskoleelevene spilte inn ønske om flere sittefasiliteter under tak. Dette med bakgrunn i at de opplevde at sitteområdet tilknyttet utlånsboden ikke var tilstrekkelig stort og at sittegruppen ved ballbingen var lite attraktivt siden verken var tak eller wifi-dekning. De fortalte at de ofte valgte å sitte inne når det er dårlig vær, og forklarte at det i stor grad skyldtes det at de ikke hadde noe sted å stå i ly. Lærerne beskrev at ungdomsskoleelevene benyttet uteområdet mer aktivt enn det elevene selv beskrev

at de gjorde. Lærerne pekte på økt aktivitetsnivå i ungdomsgruppa etter utlånsboden kom, og at de observerte at elevene var mer ute nå etter korona, sammenliknet med hvordan det var før korona med bakgrunn i det at de under korona-pandemien ble tvunget til å være ute i friminuttene.

Bilde 8: Utstyrskabod. Foto: Siren Hope.

Bilde 9: Sittegruppe uten tak og wifi-dekning. Foto: Siren Hope.

Mellomtrinnselvene rapporterte om at de ofte dro innom skolegården på fritiden. De fortalte at de i skolegården traff elever fra andre klasser, og at det ikke var nødvendig å avtale treff på forhånd fordi de alltid traff noen de kjente der. Utfordringen nå var at det ofte kunne være for mange folk, og at det bidro

til kø og at man ikke fikk bruke de apparatene man ønsket. Flere av ungdomsskoleelevene fortalte også at de også var en del innom skolegården på fritiden, mens enkelte fortalte at de ikke pleide dra dit. De beskrev at de gangene de gikk forbi, så observerte de at det alltid var folksomt med barn i skolegården, skolegården sto aldri tom på ettermiddagene og i helgene.

En lærer løftet frem dette med at utbedringene hadde medført mer bruk av skolegården på fritiden som både positivt og negativt. Det ble fremhevet at skolegården gikk fra å nesten ikke være i bruk, til at den nå ble brukt mye, men samtidig så ble det påpekt at den ligger skjernet til for omgivelsene og voksne og lærerne fortalte at det også skjedde ting i skolegården som ikke var så positivt, som for eksempel moped- og bilkjøring.

Resultater fra tredje intervjurunde, vår 2023

Ved 3. intervjurunde, våren 2023, var det flest endringer i småtrinnenes område av skolegården. I dette området var det bygget plattning, og det var kommet et nytt lekeapparat. Det var også flyttet litt om på mindre apparater, for å legge til rette for annen type lek. Av nytt i området til mellomtrinn var det satt opp en minigolf bane på asfalten like ved ballbingen/utstyrsboden.

Da ungdomsskoleelevene ble bedt om å beskrive skolegården fortalte de om hærverk som nylig hadde skjedd i skolegården; om ruter og installasjoner som var ødelagt, og de var oppgitt over at det nå måtte brukes penger på å reparere, heller enn å oppruste skolegården. De var av den oppfatning at det nå var godt med aktiviteter å velge mellom, og beskrev at de ofte lånte utstyr fra uteboden (spes. på sommerhalvåret), og ellers spilte fotball, minigolf, bordtennis og hoppet på trampolinene.

Bilde 10: Trampolinene. Foto: Siren Hope.

Også i denne intervjurunden nevnte mellomtrinnslevene at det var mye å velge mellom, men at det var stor rift rundt de mest populære tingene, som trampolinene ballbingen, klatretårnet og ballveggen. De ønsket seg flere trampoliner på grunn av den store pågangen på de trampolinene som allerede var der.

Lærerne bekreftet i intervjuet vi hadde med dem at det var stort trøkk på ballbingen og trampolinene, og fortalte til sammenlikning at det var områder i skolegården som nesten ikke ble brukt (partier rundt amfiet og den indre skolegården). De fortalte om svingninger i bruk av ulike apparater, og ga som eksempel at elevene brukte minigolfbanen mye da den var ny og før vinteren kom, men nå som det igjen var sesong til å bruke banen, ble den brukt mindre. De påpekte en viss sammenheng mellom elevenes bruk av skolegården, og hva de voksne legger opp til og nevnte at det at ungdomsskoleelevene får lov til å sitte inne i friminuttene ikke stimulerer til fysisk aktivitet og aktiv bruk av skolegården. Dersom de hadde måttet være ute, ville de ha nok i større grad holdt seg aktive, argumenterte de.

I denne intervjurunden ble det påpekt en del mangler og behov i skolegården blant lærere og elever. Ungdomsskoleelevene beskrev at ballbingen var i ganske dårlig forfatning med slitt gressmatta, som var glatt og med hull, og at ballen gikk gjennom nettet. Noen av ungdomsskoleelevene påpekte også at de var interessert i å bruke sykkelbanen, men at de ofte ikke fikk lov til å bruke denne siden den lå utenfor deres område. Ungdomsskoleelevene uttrykte generell misnøye med regler som regulerer hvilke deler av skolegården som ungdomsskoleelevene kunne bruke. Noen forklarte at de likte å spille slåball, men at det var mangel på områder de kunne spille det på i deres del av skolegården, og de ikke fikk lov å benytte tilgjengelig område foran mellomtrinn. Lærerne påpekte likeledes at det manglet arealer for ballspill, og at det manglet nett i basketballkurven. Videre fortalte lærerne at utstyrsboden har bidratt til mye aktivitet hos de eldre elevene, men at en del utstyr hadde forsvunnet; kasteballer og frisbee osv., og var ikke blitt supplert. De påpekte også at det manglet et godt system for utlån, og pekte på muligheten for at elever kunne gis mer ansvar ift å drifte utlån. Lærer ved småskolen foreslo at det burde settes opp flere utstyrsboder, også for elevene i småskolen.

Mellomtrinnslevene fortalte at de bruker skolegården mye også på fritiden, og de anså skolegården som et viktig sosialt møtested der en kunne møte venner og jevnaldrende på fritiden. Også ungdomsskoleelevene fortalte at de brukte skolegården en del på fritiden, hvorav noen fortalte at de bare en sjelden gang var innom og hoppet litt på trampolinene. Lærerne fortalte at de opplever at skolegården blir mer brukt utenfor skoletid nå enn før, ikke bare av barna, også av familier. De foreslo at det gjøres tiltak for at uvedkommende ikke skal komme inn og råkjøre og gjøre hærverk (f.eks settes opp skilt, hindringer eller kameraer).

Tendenser i materialet: Bruk og opplevelser av skolegården

- Før var det lite å finne på (utover ballbingen), og skolegården ble lite brukt utenom friminuttene. Nå er det utvidet og mer variert tilbud som bidrar til økt bruk og aktivitet blant elevene både i skoletid og fritid.
- Før var skolegården et sted å møtes for så å dra videre og ikke et sted man oppholdt seg. Nå er skolegården blitt en relevant sosial møteplass for barn og unge på fritiden.
- Elevene opplever fornøydhet med nye installasjoner og utstyrsbod, men samtidig uttrykker de at de opplever stort press rundt noen av installasjonene og utlåns-utstyret, noe som bidrar til at det ikke alltid er mulig å få tilgang til de aktivitetene de ønsker å holde på med.
- Elevene påpeker at de skulle ønske at området de kan bevege seg innenfor i skoletiden/friminuttene var noe større og det også var lov til å ferdes mer fritt. Spesielt ungdomsskoleelevene føler at det, selv etter at koronarestriksjonene er over, fortsatt er mye regler og restriksjoner for hvor de kan oppholde seg, og de opplever at det er for få åpne plasser til ballspill som krever en del plass, f.eks slåball, og for få oppholdssteder under tak.

Opplevelser av medvirkningsprosess

Resultater fra første intervjurunde, høsten 2020

Det var samstemthet i begge elevgruppene om at det er viktig at de får være med å påvirke hvordan skolegården skal bli, og både elever og lærere uttrykte at de opplevde at elevene har hatt god mulighet til å melde inn sine ønsker og behov. Elevene på mellomtrinn fortalte at de hadde vært med på å lage video som handlet om hva de ønsket seg i skolegården, og ungdomsskoleelevene fortalte at de hadde fått meldt inn sine ønsker og behov til elevrådet. Lærerne nevnte at elevene på mellomtrinn og ungdomsskole også hadde fått tegne det de ønsket seg/ hente bilder fra nett. Både elever og lærere etterspurte imidlertid mer informasjon om hva som vil skje fremover, og hvordan deres ønsker blir ivaretatt. Mellomtrinns elevene foreslo at de voksne i større grad burde vise at de tok imot det elevene kom med, og tilbakemelde om hva som ble noe av og ikke. Lærerne påpekte også at det gikk lang tid etter at elevene hadde fått spilt inn ønsker og behov uten at det skjedde noe, og at de registrerte at motivasjonen hos elevene da ble mindre. Foreldre-gruppa foreslo tettere oppfølging fremover, i og med at ønsker og behov kunne ha endret seg underveis og i kontekst av Covid. Lærere, elever og foreldre var alle litt usikre på hvem de skulle henvende seg til med nye ideer.

Mellomtrinns elevene uttrykte at de antok at de installasjonene som var kommet til, f.eks klatretårn, byggesett, trampoline, var kommet fordi noen av elevene hadde ønsket seg disse. Ungdomsskoleelevene uttrykte derimot at de opplevde lite samsvar mellom hva de selv hadde formidlet av ønsker og behov, og det som har kommet så langt. En av ungdomsskoleelevene som satt i elevråd fortalte at de i elevrådet hadde i flere runder gitt tilbakemeldinger på bilder med alternativer for utstyr/installasjoner, men uten at det skjedde noe etterpå. Det var enighet i ungdomsgruppa om at det hadde gått veldig sakte, selv om noe hadde kommet til underveis, f.eks klatretårnet, opprustning av ballbinge, og paller. Samtidig fortalte de at de hadde fått beskjed om at barneskolen skulle bli ordnet før ungdomsskolen, og at de har sett at det har skjedd nye ting der; de har fått sandkasser, ballbinge og mer.

Arbeidsmåte for medvirkning (med arkitekt) har ifølge ungdomsskoleelevene i stor grad bestått i at elevene har kunnet velge blant presenterte alternativer. Elevene uttalte at de valgte ting som ble presentert, men fikk beskjed om at det ble for stort, dyrt, eller så endte de opp med å få noe annet. En elev uttrykte "Med å vise oss de fine bildene så skaptet det forventninger som ikke ble innfridd. Vi trodde vi skulle få en stor trampoline, men den vi fikk var liten og nesten uten sprett. Vi burde heller sett på bilder fra skoler i byen, det er mange gode eksempler der".

Elevene på mellomtrinnet opplevde det som overraskende at det ble bestilt paller, og uttrykte at de ikke helt så sammenhengen mellom det de ønsket seg og leveransen av paller. Allikevel uttalte begge elevgruppene, lærerne og foreldrene at sittegrupper under tak var etterlengtet, og tenkte at pallene kanskje kunne være et svar på dette. Lærerne fremhevet at det var positivt at elevene også ble involvert i praktisk arbeid, både gjennom pallebygging og dugnadsarbeid. Foreldrene fortalte at de opplevde det som positivt at også de ble involvert gjennom dugnader og får bidra i arbeidet med å skape en bedre skolegård. De påpekte videre viktigheten av at elever som ikke trives så godt med ballspill/på fotballbanen får mulighet til å medvirke, slik at det kommer gode tilbud til dem også. Lærerne uttrykte

forhåpninger om at elev-medvirkning i dette prosjektet kunne bidra til mer deltakende, aktive elever sånn generelt, noe som kunne virke positivt inn på skolemiljøet.

Resultater fra andre intervjurunde, høsten 2021

I den andre intervjurunden påpekte både elever ved mellomtrinn og ungdomsskole fortsatt at de opplevde det som viktig at elevene får lov til å være med å påvirke den nye skolegården. Fra mellomtrinn fortalte noen av elevene at de hadde vært med å bygge paller, og at de hadde diskutert ønsker i klassen og at innspillene hadde blitt tatt videre til elevrådet. Ungdomsskoleelevene fortalte at de hadde fått være med å bestemme utstyr til utstyrsboden, ellers refererte de til medvirkningsaktiviteter som fant sted for mer enn et år siden (tegning/velge ut bilder). Ellers ble det påpekt at skolegårdsprosjektet ble stadig diskutert i elevrådet. Lærerne fortalte om praktisk arbeid i skolegården, der miljøarbeider tok med enkeltelever/små grupper med elever i bygge-arbeid, f.eks reise gjerder og fikse sti ned til Elvegata. Elevene ved arbeidslivsfaget hadde også gjennomført prosjekter i skolegården, f.eks bygget 4 på rad spill, sittebenker og trekanthus som står i skolegården til småskolen. Lærerne var av den oppfatning at elevmedvirkningen i praktisk arbeid hadde bidratt til mindre hærverk og økt grad av eierskap.

Elevene ved mellomtrinn uttrykte større tilfredshet enn ungdomsskoleelevene med medvirkningsprosessen, og mellomtrinnslevene så en klarere kobling mellom det at de fikk ønske seg ting og det at ønskene var blitt realisert. De opplevde seg også i større grad lyttet til enn det ungdomsskoleelevene opplevde.

Ungdomsskoleelevene uttrykte at de ikke følte de var blitt tilstrekkelig prioritert, og de uttrykte misnøye med at det hadde tatt så lang tid fra de først ble forespurt om ønsker til ting kom på plass. En elev ga som eksempel "Vi ønsket oss sånn sparkesykkelbane sånn at vi kunne ha en løype der vi slapp å sykle inn i andre folk, og det var jo bare spraymaling på asfalten. Og det også fikk de ikke til å bygge før vi gikk i 8. klasse og ikke fikk lov til å være der lenger". I lærergruppa ble også tidsaspekt/langsom progresjon påpekt. I begge elevgruppene (og hos lærerne) ble det ytret ønske om tydeligere informasjon om hvilke avgjørelser som gjøres, hvorfor en ting velges fremfor en annen, og hva som vil skje fremover, og når. Lærerne understrekte viktigheten av forventningsavklaring ovenfor elevene, og pekte på viktigheten av å klare å balansere det å gi tilbakemelding om at elevenes ønsker ikke blir innfridd, og det å holde elevenes iver og motivasjon oppe. Ungdomsskoleelevene etterspurte hyppigere møter der skolegården ble tatt opp, både i elevråd og i klassen. Lærere påpekte at det det var viktig å sikre at viktig informasjon om skolegårdsprosjektet fra elevråd nådde frem til klassene.

Lærerne fremhevet at de så stor gevinst i det at miljøarbeider ble ansatt og at hans arbeidsinnsats ble så direkte dedikert til skolegårdsprosjektet. De anså det som fint for både elever og lærere å se at det stadig pågikk prosjekter ute i skolegården, og var av den oppfatning at elevene som ble involvert hadde stort utbytte av å delta. Lærerne uttrykte generell tilfredshet i forhold til hvordan elevene var gitt mulighet til å medvirke i prosessen, men så for seg at flere elev-grupper kunne vært involvert i det praktiske arbeidet rundt realiseringen av ny skolegård. Dersom slikt arbeid kunne kobles tett mot det faglige, så ville det være svært positivt, uttrykte de. Lærerne uttrykte også at det var positivt å få inn

arkitekt som kunne snakke med barna om deres ønsker, samt hadde erfaringer og faglighet til å kunne respondere på det barna kom med.

Resultater fra tredje intervjurunde, vår 2023

Lærerne oppsummerte at det har vært flere runder der elevene har hatt mulighet til å komme med innspill, men forklarte at både økonomi og korona har satt en del begrensninger i forhold til hva og hvor mye og hvor raskt ting kunne iverksettes. Elever og lærere etterlyste også i denne intervjurunden mer informasjon om hva som vil skje og når det vil skje. Ungdomsskoleelevene spesielt uttrykte at de opplevde det som uheldig at elevene må gå og vente så lenge før de får svar og får vite om ting blir tatt videre eller ikke.

Lærerne foreslo å i større grad involvere elever i vedlikeholdsarbeid, reparasjon, og fornyelse, og anså praktisk involvering av elevene som ett av flere tiltak som kunne forebygge skade og hærverk. De fortalte at det har spesielt vært elever som tar arbeidslivsfag i 8. klasse (18 elever), samt noen enkeltelever fra ungdomsskolen, som så langt har bidratt mest i det praktiske arbeidet. Tidligere har det vært 3-4 elever som har vært med på det meste av prosjekter i skolegården og stortrivdes med oppgavene. Nå var det også enkeltelever som deltok, men de var ifølge lærerne ikke like interessert i byggearbeid («de vil helst trykke på mobilen»). Elevene fra arbeidslivsfag var blant annet med på å sette opp boden til lån av utstyr. Det var også elever fra 8. trinn som hadde vært med å lage isbane, spikre platt, gjerder og bygge minigolfbane. De hadde også nylig samarbeidet med arkitektfirmaet Lala Tøyen om planlegging av nye prosjekter, blant annet det å bygge pocketgardens. Aktivitetene ble bakt inn i arbeidslivsfaget. Lærerne trakk videre frem miljøarbeider (en dedikert ressurs) som en nøkkel til at de i Heim har lyktes med å få til praktisk involvering av elev-grupper i skolegårdsprosjektet.

Miljøarbeider påpekte at det tidvis har vært utfordrende å holde motivasjonen oppe hos alle, når han jobbet med en stor klasse (arbeidslivsfag), ellers så påpekte han at samme opplegg/ramme for praktisk arbeid og medvirkning passer ikke alle elever. Han fortalte om stor kontrast i grad av motivasjon og deltakelse mellom fjorårets elever og dette årets elevgruppe som deltok i det praktiske arbeidet. Han påpekte at han hadde erfaring med at motivasjonen steg betraktelig i tilfeller der de selv valgte prosjekter/tiltak og jobbe med. Lærerne foreslo at det kunne være fint å dra inn flere elever i praktisk arbeid i form av dugnader, der elevene kunne involveres i planleggingen av oppgaver som skulle utføres.

Tendenser i materialet: Elevmedvirkning

- De yngre elevene er mer fornøyd med elevmedvirkningen enn de eldre elevene. Både elever, lærere og foreldre opplever at det har vært gode muligheter for at elevene kunne melde inn sine ønsker og behov.
- Både elever og lærere ønsker seg tydeligere informasjon om hvilke avgjørelser som gjøres i skolegårdsprosjektet, hvorfor en ting velges fremfor en annen, og hva som vil skje fremover, og når. Dette går igjen som tema i alle de tre intervjurundene.
- Det at arbeidet med skolegården spenner over flere år kan forstås som en utfordring for det å få til gode medvirkningsprosesser. Langt tidsspenn medfører utfordringer med å holde elevenes interesse og motivasjon oppe, og utbedringene kommer ikke 'tidsnok' med hensyn til at elevene beveger seg fra mellomtrinn- til ungd. skole (med endring i arealer), eller ut av ungdomsskole før det skjer noe.
- Lærerne anser det å sette av en dedikert ressurs for å innlemme elever i praktisk arbeid i skolegården som en suksessfaktor i skolegårdsprosjektet.

Synspunkter på trivsel og sosialt miljø

Resultater fra første intervjurunde, høsten 2020

Det var bred oppfatning og enighet blant elevene, lærerne og foreldrene om at elevene trives godt på Sodin skole og at det var lite problemer med erting, mobbing og utestengning. Lærerne og foreldrene fortalte at det jobbes aktivt og godt med trivsel og sosial inkludering på Sodin skole. Videre fortalte lærerne om at de deltar i prosjekt om inkluderende skolemiljø, og at trivsel og miljø har vært høyt på dagsordenen i det daglige.

Elevene på mellomtrinn forklarte at de trives på skolen fordi de har vennene sine der, og de finner på mye fint sammen. Til tross for bråk og 'drama' innimellom, beskrev elevene godt samhold og at eventuelle konflikter ble håndtert og løst opp i ved hjelp av voksne. Ungdomsskoleelevene beskrev også et godt og inkluderende miljø blant elevene på ungdomsskolen, med lite kranling og konflikter. Også disse trakk frem at det sosiale samspillet mellom jevnaldrende var viktig for trivsel, men at også lærerens humør påvirket stemningen i klassen, og hvordan elevene hadde det. Mobbing og erting kunne nok forekomme, påpekte de, men det var ikke alltid andre elever snappet det opp. De oppga at det forekom litt erting elevene imellom, men at de opplevde det stort sett som "kompiskødding". "Vi sier jo ifra hvis noe ikke er greit", sa en av elevene.

Lærerne beskrev også trivsel og samhandling som godt for det meste, men de påpekte at det finnes sosiale utfordringer, og at utfordringene er større i noen klasser enn i andre. De fortalte om erfaring med at oppdelingen av skolegård på småskolen resulterte i mindre konflikter, siden det da ble mindre kontakt mellom trinnene. Lærerne opplevde sammenheng med det at elevene er aktive ute og konsentrasjon i timene. Det ble påpekt at dersom elevene kommer rødlette inn i klasserommet, så fungerer undervisningen bedre. Det samme gjelder om de har det bra sosialt sett i pausene, konflikter tas gjerne med inn i klasserommet. Foreldrene beskrev at de hadde sett et oppsving i hvordan det jobbes med det sosiale på Sodin skole; det var bare blitt bedre med årene, og det jobbes bra for å forhindre og håndtere

mobbing. Foreldrene påpekte at koronatiltak med små grupperinger, og høy lærertetthet, gjorde godt for det sosiale og trygghetsfølelsen, spesielt blant de yngste barna.

Resultater fra andre intervjurunde, høsten 2021

Da vi foretok den andre intervjurunden var skolegården fornyet med nye trampoliner, enkelte sittegrupper, ruter til ball-lek på asfalten, og restaurert ballbinge. Det var tydelig at skolegården nå var blitt et sosialt møtested for barna og ungdommene i nærmiljøet, og flere av elevene fortalt om hyppige besøk til skolegården på fritiden, og at det var yrende liv der spesielt på finværsdager. I skoletiden ble det fortalt om økt aktivitet omkring enkelte av installasjonene og stor pågang på utstyrsboden. Både mellomtrinns- og ungdomsskoleelevene uttrykte at stort press på trampoline og ballbinge medførte en del konflikt og krangling. Koronarestriksjonene var også løst opp i, og blanding av elevgrupper i felles friminutter bidro til det økte presset på de mest populære aktivitetene/områdene.

Elevene fortalte fortsatt om god trivsel, men ungdomsskoleelevene trakk frem at de syntes det var mye regler og restriksjoner, og følte at de voksne i for stor grad bestemte hvor de fikk lov til å være og ikke. Lærerne fortalte at det at det har kommet til flere aktivitetsmuligheter og sitteområder ute har hatt sosial betydning, spesielt for ungdomsskoleelevene. De fortalte at de hadde observert at ungdomsskoleelevene nå i større grad samlet seg omkring utstyr/aktiviteter, og hadde flere ting de kunne holde på med sammen. Videre påpekte lærerne at nå som koronarestriksjonene var løst opp i, så kunne elevene sosialisere mer på tvers av klasser og trinn, noe som har bidratt til at de har flere å ta av, og kanskje i større grad velger å gå ut i friminuttene for å være sammen med elever fra andre klasser. Lærerne fortalte at de opplevde at det er flere ungdomselever som velger å være ute i friminuttene nå, enn det det var før korona, og at de har observert ungdommer ute som tidligere alltid pleide være inne i friminuttene. De forklarte endringen med at det nå var mer varierte tilbud i skolegården, og at dette bidro til å lokke elevene ut.

Resultater fra tredje intervjurunde, vår 2023

I tredje intervjurunde gikk forskerne mer bredt ut og spurte elevene om hvordan de trives, og har det sosialt, ikke bare på skolen, men også i nærmiljøet og på fritiden. Det var hovedsakelig elevene (og ikke lærerne) som ble bedt om å beskrive hvordan de opplever nærmiljøet og "hvordan det er å være ung her i Heim".

Både mellomtrinns- og ungdomsskole-elevene uttrykte at de trives godt. Mellomtrinns- og ungdomsskoleelevene nevnte skolegården, Sodvin Hallen, Øra eller dra til venner som steder de dro til for å sosialisere eller holde på med aktivitet. Ungdomsskoleelevene trakk frem at det er et godt og variert sportstilbud i Heim og at de har et fint fotballanlegg (Sodvin hallen). Videre forklarte de at fritidsklubben er en viktig sosial arena spesielt for de ungdommene som ikke driver med organisert idrett, fordi det finnes få andre tilbud utover idrett. Både mellomtrinns- og ungdomsskoleelevene uttrykte at skolegården er blitt en relevant sosial møteplass, og den ble nevnt som ett av stedene barn og ungdommer går for å møte venner og jevnaldrende.

Elevene pekte på et begrenset kollektivtilbud med få avganger ettermiddag/kveld, noe som gjør det vanskeligere å delta på fritidstilbud for dem som ikke bor sentralt. En elev som bodde litt usentralt sa at hun skulle ønske kollektivtilbudet var bedre "i hvert fall på dager som fredagene og sånn, der du vil være sammen med venner, men du kommer deg ikke til Øra, på en måte". Elevene uttrykte at det er viktig å ha venner og være del av en vennegjeng og opplevde at de aller fleste har noen å være med. Samtidig eksisterte det i begge grupper en oppfatning av at noen elever trives godt med å være alene, og dersom de går for seg selv så velger de selv å ikke være sammen med andre.

Ut fra det elevene beskrev, synes de å ha gode og tillitsfulle relasjoner til både foreldre og lærere, og opplever at de kan gå til foreldre og lærere dersom noe er vanskelig. Elevene fortalte at de opplevde det sosiale miljøet på skolen som godt, og ungdomsskoleelevene påpekte at skolegården har en sosial betydning og bidrar til trivsel i og med at det er flere installasjoner som bidrar til at en kan gjøre aktiviteter sammen. De trakk også frem at det var mye de kunne finne på med utstyret fra utlånsboden, og at det har bidratt til at de er mer aktive i friminuttene. Lærerne var også av den oppfatning av at skolegården bidrar til at elevene har det bedre sosialt med vennene sine, og at det nå er flere ulike samlingspunkter i skolegården hvor en kan høre mye prating og fliring (f.eks. minigolfbanen, ved trampolinen, og bordtennisbordet). Både elever og lærere trakk frem at det var mer å finne på ute på vår/sommer halvåret enn høst/vinterhalvåret, og at elevene er mer passive i den kalde årstiden, særskilt ungdomsskoleelevene.

Tendenser i materialet: Trivsel og sosialt miljø

- Elever, lærere og foreldre beskriver at barn og unge trives godt på Sodin skole i alle intervjurundene. I siste intervjurunde knytter både elever og lærere trivsel eksplisitt til det å ha et mangfold av aktivitetsalternativer i skolegården (utover fotballen), og det til å ha mulighet til å samles omkring aktiviteter sammen med medelever ("gjøre ting sammen").
- Trivsel knyttes til det sosiale som skjer på skolen snarere enn det faglige.
- Skolegården er blitt en sentral sosial møteplass i nærmiljøet, og representerer et sted hvor barn og unge kan dra hvor de med høy sannsynlighet kan møte andre barn/ungdommer uten å ha måttet gjøre noen avtale på forhånd.

5. Diskusjon

Diskusjonsdelen består av to deler. Den første delen omhandler en presentasjon og diskusjon av hva vi har funnet gjennom evalueringsstudien. I denne delen diskuteres resultatene i lys av hvordan de svarer på forskningsspørsmålene i evalueringsstudien, og hvordan de relaterer til forskning på feltet og kunnskapsgrunnlaget i kommunen. Evalueringsstudien baserte seg på følgende forskningsspørsmål:

- Er det endringer i bruk og opplevelser av skolegården før, under og etter tiltak hos:
 - Elever
 - Lærere
 - Foreldre/familier
- Hvordan opplever elever (og lærere og foreldre) at elevenes synspunkter har blitt ivaretatt og opplever de at de har fått medvirke i prosessene tilknyttet prosjektet?
- Har ny skolegård hatt betydning for elevenes fysiske og psykiske helse, og for hvordan de har det sosialt? Hvis ja, på hvilken måte?

Del to tar for seg metodiske styrker og svakheter ved studien. Her reflekterer vi rundt muligheter og begrensninger som ligger i valget av metodisk fremgangsmåte.

Hva har vi funnet?

Resultatene viser at det har vært en tydelig endring i elever og læreres opplevelse av skolegården, og i elevenes bruk av skolegården. Elever og lærere (og foreldre) gikk fra å beskrive skolegården som fattig, kjedelig og ensformig, til å omtale den som variert og attraktiv, dette i takt med utbedringene som skjedde ute i skolegården. Ift elevenes bruk gikk de fra å ikke bruke skolegården på fritiden, via å fortelle at de brukte skolegården en god del på ettermiddag/helg, til i siste intervjurunde å omtale skolegården som et viktig sosialt møtested på fritiden. Hos lærerne fanget vi kun opp endringer i synspunkter på skolegård, men ikke i deres bruk av skolegård i faglig sammenheng. De bekreftet imidlertid elevenes økte aktivitetsnivå og økte bruk av skolegården både i skoletid og på fritiden, og de fortalte mot slutten av prosjektperioden at de observerte at familier også benyttet skolegården mer aktivt på ettermiddag/helg. Vi har ikke grunnlag til å si noe om endringer i bruk og opplevelser av skolegården hos foreldregruppa, da det ikke ble gjennomført intervju med foreldre/FAU representantene i 3. runde, siden de ikke hadde mulighet for å stille til intervju i den aktuelle tidsperioden.

Vi fant at enkelte aktivitetstilbud har hatt stor betydning for økt aktivitetsnivå og utvidet bruk av skolegården: trampolinene, utstyrsbod, ballbinge, klatrestativ og ballvegg. Populariteten av disse installasjonene har imidlertid også gitt noen utfordringer: det ble beskrevet tidvis stort press på disse installasjonene, som i noen tilfeller resulterte i kø-ståing, at man ikke fikk benyttet seg av utstyret man ønsket eller at det oppsto konflikter og krangling elever imellom.

Ungdomsskoleelevene, sammen med lærerne, pekte på noen strukturelle barrierer som kunne begrense tilgang til installasjoner og utstyr. Ungdomsskoleelevene uttrykte at regler og reguleringer av soner i skolegården bidro til å innskrenke deres bevegelsesmuligheter; for eksempel lå sykkelløype utenfor deres område, og de hadde ingen åpne plasser på deres område som kunne benyttes til slåball. De

nevnte også at de ikke syntes at systemet rundt fordeling av bruken av ballbinge fungerte optimalt. Både elever og lærere nevnte også at det manglet et godt system for utlån og supplering av utstyr i utlånsboden. I tillegg påpekte lærerne at ordningen med at ungdomsskoleelevene har mulighet til å sitte inne i friminuttene ikke stimulerer til økt fysisk aktivitet. De beskrevne strukturelle hindringene kan gjøres noe med, og det er viktig å gå i dialog med elevene for å finne gode løsninger. Elevenes uttalelser, handler slik vi ser det, om et ønske om å få økt tilgang til å delta i lek og aktivitet, noe som er positivt.

Episode med hærverk i skolegården viser at skolegården er åpen og tilgjengelig, men samtidig litt skjermert for innsyn, som gjør at slik uønsket aktivitet kan oppstå. Elevenes reaksjon på tilfellet av hærverk vitner om at de føler stor grad av eierskap til skolegården. Både elever og lærere var tydelig opprørt over at utenforstående kunne komme inn og ødelegge ting som de hadde vært med å bygge opp. Involvering av elever i prosjektet både i idemyldring og gjennomføringer av dugnad og små byggeprosjekter synes å ha vært en suksess: elevene har hatt mulighet til å delta på flerfoldige måter (gjennom tegning, video, bilde montasje, diskusjon i klassen, praktisk arbeid/dugnader m.m.), og uttrykte at de opplevde det viktig å få være med på å påvirke hvordan skolegården skulle bli. Forskning viser at det å ta i bruk varierte verktøy for barn og unges involvering er viktig med tanke på å nå frem til flest mulig elever, inkludert de som ikke har så lett for å delta verbalt, eller er passive i gruppearbeid/klassediskusjoner (31). Videre, tilsier forskning at det er viktig at involveringen oppleves meningsfull for deltakerne, noe som synes å være tilfellet i dette prosjektet. Ansettelse av miljøarbeider dedikert skolegårdsprosjektet synes å ha bidratt sterkt til at et utvalg elever har fått medvirke i praktisk arbeid, og erfaringer fra hvordan enkeltelever og elevgrupper har bidratt i det praktiske er viktige å ta med seg videre i prosjektet/videreutvikle - samt inn i nye prosjekter.

Elever og lærere påpeker imidlertid noen barrierer for god medvirkning; de nevnte at mangelfull informasjon/kommunikasjon i kombinasjon med en lang prosess bidro til usikkerhet knyttet til hvordan innspill ville ivaretas, hva som ville skje videre, og når. Enkelte av ungdomsskoleelevene uttrykte at de opplevde lite samsvar mellom ønsker og behov de hadde spilt inn og det som kom. Som Syltes forskning (39) viser, er ikke disse reaksjonene enestående; hun fant samme tendens i flere andre kommuner tilknyttet Program for folkehelsearbeid. Skolegårdsprosjektet har vært et langsiktig prosjekt preget av lange politiske prosesser og forsinkelser skapt av Covid-restriksjoner og økonomiske endringer i kommunen. Dette er forhold som kan være vanskelig å endre på, men en måte å imøtekomme denne utfordringen er å se på hva som kan bidra til en god kommunikasjon, informasjonsspredning og forventningsavklaring. Det å få til gode systemer for informasjon/kommunikasjon kan være konstruktivt i videreføring av prosjektet, og verdifullt å ta med inn i nye prosjekter som har som mål å involvere barn og unge eller den øvrige befolkningen.

Når det gjelder hvorvidt ny skolegård har hatt betydning for elevenes fysiske og psykiske helse, og for hvordan de har det sosialt, synes resultatene å være positive. Selv om materialet ikke gir grunnlag til å vurdere direkte helseeffekt av tiltaket, er det flere indikatorer som tilsier at det å tilby elevene et bredere aktivitetstilbud og tilrettelegge for en sosial møteplass på fritiden har hatt betydning for barnas trivsel, sosiale deltakelse, aktivitetsgrad og muligheter for mestring, og derigjennom hatt betydning for deres fysiske og psykiske velvære (jf. Helsefremmingsperspektiv, 8,9). Resultatene viser til at fornyet skolegård gir flere muligheter for å drive med aktiviteter sammen. Både elever og lærere påpekte at

skolegården har hatt sosial betydning og bidrar til trivsel, i og med at det er flere installasjoner som bidrar til at en kan gjøre aktiviteter sammen. Lærerne fortalte om at de hadde observert at et utvidet aktivitetstilbud syntes på vårparten og sommeren å bidra til at flere ungdomsskoleelever velger å gå ut og være aktive og gjøre ting sammen fremfor å sitte inne i friminuttene, inkludert en del av de elevene som tidligere har hatt som vane å sitte inne i friminuttene, og være mer fysisk passive. Både mellomtrinn og ungdomsskoleelevene uttrykte i siste intervjurunde at skolegården er blitt en relevant sosial møteplass, og den ble nevnt som ett av stedene barn og ungdommer pleier dra til for å møte venner og jevnaldrende. Det ble påpekt at elevene syntes det var fint at de kunne gå der uten å måtte avtale med venner på forhånd, siden en som regel traff på noen en kunne være sammen med. Samlet bidrar den nye skolegården til økt grad av samhandling, inkludering og fellesskap, noe som fremmer god psykisk helse (9).

For de av elevene som bor et stykke unna skolen, ble det påpekt at et begrenset kollektivtilbud kunne påvirke tilgang til skolegården på ettermiddag/kveld/helg, og det kan være verdt å se på muligheter for et forbedret kollektivtilbud, spesielt for ungdommer som uttrykte at de savnet det å kunne sosialisere med venner spesielt fredagskvelder og i helgene. Elevene uttrykte at trivsel i stor grad henger sammen med det å ha mulighet til å være med venner - på skolen og i fritiden - og det at skolegården har blitt en relevant uformell sosial møteplass bidrar derfor til god trivsel hos barn og unge, noe som positivt påvirker deres psykiske helse.

Materialet gir ikke grunnlag til å kunne si noe om hvorvidt familier, flere generasjoner og beboere i nærmiljøet tar aktivt i bruk skolegården som en sosial arena. Det gir heller ikke grunnlag for å si noe om hvorvidt barn og unge som ikke har så mange organiserte tilbud på fritiden, eller opplever lav grad av sosial inkludering, velger å benytte skoleområdet for å være aktive og sosiale. Dette er noe som prosjektgruppa kan rette fokus på videre i prosjektet, samt se på muligheter for hvordan det kan stimuleres til at tiltaket treffer målsetningen om å skape en møteplass og aktivitetsarena som legger til rette for å etablere nye relasjoner og kontakt på tvers av generasjoner.

Metodiske styrker og svakheter ved studien

Det å komme inn fra utsiden og forsøke å forstå og evaluere et tiltak og en prosess ut fra et eksternt ståsted, har sine styrker og svakheter. Som tilreisende forsker befinner en seg fjernt fra det hverdagen i Heim, og det kan være vanskelig å få en tilstrekkelig forståelse for de lokale kontekstuelle faktorene som virker inn på forskningssubjektenes situasjonsforståelse. Styrken med et slikt eksternt blikk er imidlertid at en kan fange opp problemstillinger, og stille spørsmål rundt handlingsvalg, praksis, eller verdier som forskningssubjektene mer eller mindre tar for gitt.

Denne evalueringsstudien har vært kvalitativ, og har hovedsakelig basert seg på intervjudata/ utsagnsdata, der intervjuene har tatt form som fokusgruppeintervjuer. Fordelen med en slik tilnærming er at den kan stimulere til diskusjon der ulike perspektiver løftes frem, forklares og diskuteres. Svakheten ved en slik tilnærming er at det i gruppeintervjuer kan oppstå en dynamikk der enkeltindivider dominerer samtalen, mens andre lar være å svare. Taushet kan i mange tilfeller tolkes som samstemthet i gruppa, at alle er enige. Men det trenger ikke være tilfellet. For å imøtekomme

denne utfordringen har vi forsøkt å aktivt involvere alle deltakerne i gruppa i samtalen, med mål om at det skulle bidra til at mangfoldet av synspunkter kommer frem. Dette kan noen ganger være vanskelig å få godt til, og kan være spesielt utfordrende i intervjuer med barn og ungdommer fordi intervjudeltakerne kan oppleve det ubehagelig å skille seg ut med meninger som motstrider flertallet. For å tilrettelegge for at deltakerne skulle oppleve det trygt å ta ordet, og fritt dele sine erfaringer og synspunkter, satte vi sammen relativt små grupper med 5-6 deltakere i hver gruppe, og sørget for å snakke med mellomtrinns elever og ungdomsskoleelever hver for seg, samt lærere og elever hver for seg. Intervjuene var dessuten semi-strukturerte, med et uformelt preg, noe som bidro til at vi kunne følge de tema, problemstillinger som barna selv introduserte og var engasjert i ved å stille oppfølgings spørsmål.

Et annet moment som bør belyses er representativitet, og handler om sammensetning av gruppene. Lærerne ble rekruttert på grunnlag av at de sammenlagt var inne i spennet av klasser, fra småtrinn til ungdomsskole. Foreldregruppa ble rekruttert med bakgrunn i at de var FAU representanter og hadde barn i ulike trinn på skolen. Elevene ble rekruttert slik at det var en gutt og en jente fra hvert trinn, der tre trinn var gruppert sammen (mellomtrinnet og ungdomsskolen). Tanken var at de skulle representere sine jevnaldrende på en god måte, og at det var fordelaktig at de var 'representative' med tanke på at noen av elevene var aktive i friminuttene/ org. aktiviteter på fritiden, mens andre kanskje ikke var like aktive. Siden det var frivillig for elevene å delta på forskningsintervju, og utvalget var lite, har vi kanskje ikke lyktes med å nå frem til elever som gjerne er litt tilbaketrukkne siden disse trolig valgte å ikke delta i fokusgruppeintervjuene. Dette er uheldig siden disse elevene også i andre sammenhenger vanskelig blir hørt; f.eks elever som ikke er så godt integrert i det sosiale, eller opplever andre vansker.

Miljøarbeider tok med enkelte elever som av ulike grunner krevde tett oppfølging ut og engasjerte disse i små prosjekter i skolegården. Vi hadde som plan i 3. intervjurunde å prate særskilt med disse elevene, siden vi vurderte at disse hadde verdifulle erfaringer og perspektiver som burde belyses i evalueringen av skolegårdsprosjektet. Det var flere grunner til at vi ikke fikk pratet med dem: noen av dem hadde gått ut av ungdomsskolen, andre var opptatt med klassesettur og tentamener i intervjuperioden, eller ønsket ikke å snakke med forskere. Vi fikk fortalt om gevinsten ved slik involvering av elevene indirekte fra lærergruppa, men har altså ikke data fra elevenes egne opplevelser knyttet til denne tematikken. Tilbakemeldinger fra lærere og prosjektgruppa indikerer at dette er en verdifull erfaring fra prosjektet, og det er viktig at tiltaket med ansettelse av miljøarbeider, hvordan det har fungert, hvordan det har vært jobbet mht involvering av elever, evalueres internt, slik at denne erfaringskunnskapen bevares i kommunen og kan nyttiggjøres i organiseringen av liknende fremtidige prosjekter der bred medvirkning av barn og unge er en målsetning.

6. Konklusjoner og anbefalinger

Resultatene fra evalueringen viser at utbedringene av skolegården har ført til endret bruk og opplevelse av skolegården primært hos målgruppa for tiltaket; barn og unge i Heim kommune. Forbedringene av skolegården har bidratt til økt aktivitet, mestring, tilhørighet, deltakelse, involvering og fellesskap, og til at skolegården fungerer som en viktig sosial møteplass i nærmiljøet, noe som har betydning for barns og unges fysiske og psykiske helse.

Videre indikerer resultatene fra evalueringen at elevenes synspunkter har blitt godt ivaretatt og at de opplever at de har fått medvirke i prosessene tilknyttet prosjektet. Samtidig pekes det på utfordringer tilknyttet prosjektets lange varighet og opplevelse av mangelfull kommunikasjon.

Med bakgrunn i funn fra evalueringsstudien anbefales det at kommunen/skolen vurderer noen konkrete tiltak:

- Se på regler og reguleringer sammen med elevene, spesielt ungdomsskoleelevene. Vurdere/finne løsninger som bidrar til at deler av skolegård/utstyr oppleves bedre tilgjengelig for alle elevene. Finne gode løsninger for at elevene kan drifte utlånsbod, og for at utstyr ivaretas. Involvere elevene i vedlikeholdsarbeid fremover – som en videreføring av det å ha involvert dem i byggeprosjekter i skolegården.
- Se på løsninger sammen med lokalbefolkning for bruk av skolegården som sosial møteplass mellom generasjoner. Kan det planlegges aktiviteter som inviterer inn grupper som så langt ikke har benyttet skolegården så mye?
- Lærergruppa kan vurdere å ta i bruk ulike metoder for aktiv læring - og benytte skolegården mer aktivt i læringssammenheng.
- Med bakgrunn i episode med hærverk kan det vurderes om det skal settes inn sikkerhetstiltak, f.eks ytterligere belysning, kamera, sperringer (alle forslag fra lærerne). Uavhengig av hvilke tiltak som iverksettes er det viktigst å sikre at det gjøres på måter som bidrar til at barn og unge føler seg trygge i skolegården, både dagtid og kveld.

7. Referanser

1. Hart, R.; Daiute, C.; Iltus, S.; Kritt, D.; Rome, M.; Sabo, K. Developmental theory and children's participation in community organizations. *Soc. Justice*; 1997; 24, pp. 33-63.
2. Griebler U, Rojatz D, Simovska V, et al. Effects of student participation in school health promotion: a systematic review. *Health Promot Int* 2017;32:195-206.
3. Janta B, Bruckmayer M, Silva AD, et al. Study on child participation in the EU political and democratic life: Final report. Luxembourg: European Union, 2021.
4. Sødal STE., Sæther M.(2019): "Prosjektplan for uteområdet på Sodin skole". Upublisert.
5. Lillefjell, M, Magnus E, Knudtsen MS, Wist G, Horghagen S, Espnes GA, Maass R, Anthun KS (2018): "Governance for public health and health equity: The Trøndelag model for public health work", *Scandinavian journal of public health*, 2018, Vol.46 (22_suppl), p.37-47.
6. Lillefjell M., Wist G., Magnus E., Anthun K.S., Horghagen S., Espnes G.A., Knudtsen M.S. (2019): "Trøndelagsmodellen for Folkehelsearbeid", Rapport 2019/01, Senter for helsefremmende forskning. NTNU. <https://www.trondelagfylke.no/globalassets/dokumenter/folkehelse-idrett-og-frvillighet/folkehelse/program-for-folkehelsearbeid-i-trondelag-2017---2023/om-programmet/trondelagsmodellen-for-folkehelsearbeid.pdf>
7. Magnus, Eva; Knudtsen, Margunn Skjei; Wist, Guri; Weiss, Daniel; Lillefjell, Monica. (2016) The search conference as a method in planning community health promotion actions. *Journal of Public Health Research Vitenskapelig artikkel*
8. World Health Organization (2005): Constitution of the World Health Organization. In: World Health Organization: Basic documents. 45th ed. Geneva: World Health Organization
9. Holte, A.: De syv psykiske helserettighetene. Nettside: <https://arneholte.no/de-syv-psykiske-helserettighetene/>
10. Goldblatt, P., Castedo, A., Allen, J., Lionello, L., Bell, R., Marmot, M., von Heimburg, D., Ness, O. (2023): Rapid review of inequalities in health and wellbeing in Norway since 2014. Report 3/2023. London: Institute of Health Equity.
11. Viner, R.M., Ozer, E.M., Denny, S., Marmot, M., Resnick, M., Fatusi, A. & Currie, C. (2012). Adolescence and the social determinants of health. *The Lancet (British Edition)*, 379(9826), 1641-1652. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60149-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60149-4)
12. Allen, J. Balfour, R., Bell, R. & Marmot, M. (2014). Social determinants of mental health. *International Review of Psychiatry (Abingdon, England)*, 26(4), 392-407. <https://doi.org/10.3109/09540261.2014.928270>
13. GBD (2010). The Global Burden of Disease Study. WHO – Global burden of disease. http://www.who.int/topics/global_burden_of_disease/en/
14. Reneflot, A., Aarø, L.E., Aase, H., Reichborn-Kjennerud, T, Tambs, K. & Øverland, S. (2018). Psykisk helse i Norge, Folkehelseinstituttet. Rapport 2018. ISBN (elektronisk): 978-82-8082-878-1.
15. Folkehelseinstituttet (2018). Folkehelse rapporten: Livskvalitet og psykiske lidelser hos barn og unge. Oslo: <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/>
16. Folkehelseinstituttet (2020). Oppvekstprofil for Trondheim. [https://www.oppvekstprofil-2020-nb-5001-Trondheim%20\(1\).pdf](https://www.oppvekstprofil-2020-nb-5001-Trondheim%20(1).pdf)
17. Bakken, A. (2020). Ungdata 2020. Nasjonale resultater. NOVA Rapport 16/20. Oslo: NOVA, OsloMet
18. Ungdatasenteret (2020). Resultater fra ungdomsundersøkelsen i Trondheim kommune 2020. Videregående. https://www.ungdata.no/wp-content/uploads/reports/Trondelag_Trondheim_2020_Videregående_Kommune.pdf
19. WHO (2013). Mental health action plan 2013-2020. ISBN 978 92 4 150602 1
20. Bakken, A. (2018). Ungdata. Nasjonale resultater 2018. NOVA Rapport 8/18. Oslo: NOVA.
21. Aasan B.E.V., Lillefjell M., Krokstad S., Sylte M., Sund E.R. (2023). The relative importance of family, school, and leisure activities for the mental wellbeing of adolescents: The young-HUNT study in Norway. *Societies*, 13(4), 93. doi:<https://doi.org/10.3390/soc13040093>
22. Burgess, B. (2022): «Skolen kan påvirke elevens psykiske helse både positivt og negativt. Hvordan kan lærere avdekke at elever sliter med depresjon, og hvordan kan de best tilrettelegge skoledagen for disse elevene?» Fagartikkel på nettside utdanningsnytt.no, publisert Publisert søndag 09. januar 2022 <https://www.utdanningsnytt.no/depresjon-fagartikkel-psykisk-helse/skolen-kan-pavirke-elevens-psykiske-helse-bade-positivt-og-negativt/305715>
23. Segberg, U. (2016). Barn og unge, bevegelse og utvikling : med motorikk som omdreiningspunkt (p. 165). UnniBForl.
24. Thorén K.H., Nordbø E.C.A., Nordh H., Ottesen I. Ø. (2019): Uteområder i barnehager og skoler. Hvordan sikre kvalitet i utformingen. Rapport. Ås: NMBU. https://main-bvxea6i-kdsvqmpf4iwws.eu-5.plattformsh.site/sites/default/files/pdfattachments/nmbu-skolerogbarnehager-spreads-web_0.pdf
25. Dyrstad, S.M; Stråtveit, I.; Thoresen, E.; Leibinger, E. (2020): "Daglig fysisk aktivitet i ungdomsskolen: elever og læreres erfaringer", *Norsk pedagogisk tidsskrift*, Vol.104 (2), s. 95-108
26. Bremnes, A-M.; Martinussen, M.; Laholt, H.; Bania, E.V.; Kvernmo, S. (2011): "Positiv sammenheng mellom psykisk helse og fysisk aktivitet blant ungdom i videregående skole." *Tidsskrift for Norsk psykologforening (trykt utg.)*, Vol.48 (4)

27. Eime, R.M.; Young, J.A.; Harvey, J.T.; Charity, M.J.; Payne, W.R. A Systematic Review of the Psychological and Social Benefits of Participation in Sport for Children and Adolescents: Informing Development of a Conceptual Model of Health through Sport. *Int. J. Behav. Nutr. Phys. Act.*; 2013; 10, 98. [DOI: <https://dx.doi.org/10.1186/1479-5868-10-98>]
28. Badura, P.; Hamrik, Z.; Dierckens, M.; Gobiņa, I.; Malinowska-Cieślik, M.; Furstova, J.; Kopcakova, J.; Pickett, W. After the Bell: Adolescents' Organised Leisure-Time Activities and Well-Being in the Context of Social and Socioeconomic Inequalities. *J. Epidemiol. Community Health*; 2021; 75, pp. 628-636. [DOI: <https://dx.doi.org/10.1136/jech-2020-215319>]
29. Skage, I., & Dyrstad, S. M. (2016). Fysisk aktivitet som pedagogisk læringsmetode i skolen. *Fysioterapeuten*, 83(5).
30. Vingdal, I. M., & Birch, J. E. (2014). Fysisk aktiv læring (p. 202). Gyldendal akademisk.
31. Sylte, M., Lillefjell, M., & Anthun, K. S. (2023). Co-creating public health measures with adolescents in municipalities: municipal actors' views on inhibitors and promoters for adolescent involvement. *Scandinavian Journal of Public Health*, 14034948231170430-14034948231170430. <https://doi.org/10.1177/14034948231170430>
32. Norge Barne- og familiedepartementet. (2003). FNs konvensjon om barnets rettigheter : vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991 : revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller (Rev. oppl., p. 60). Barne- og familiedepartementet.
33. Plan-og bygningsloven 2008. Lov om planlegging og byggesaksbehandling no. 2008-06-27-71. Oslo: Stortinget.
34. Folkehelseloven 2011. Lov om folkehelsearbeid no. 2011-06-24 no. 29. Oslo: Stortinget.
35. Opplæringsloven 2007-2008. Om lov om endringer i opplæringslova (Om formålet med opplæringen) Ot.prp. nr. 46, Oslo: Kunnskapsdepartementet
36. Hart, R.A. Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care; Routledge: London, UK, 1997
37. Smith, R.D. Foreword. *The Article 31, Action Pack*; Shier, H. PLAYTRAIN: Birmingham, UK, 1995; pp. 5-6.
38. Sullivan, E.; Egli, V.; Donnellan, N.; Smith, M. Policies to enable children's voice for healthy neighbourhoods and communities: A systematic mapping review and case study. *Kötuitui N. Z. J. Soc. Sci. Online*; 2021; 16, pp. 18-44. [DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/1177083X.2020.1772325>]
39. Sylte, M., Lillefjell, M., Aasan, B. E. V., & Anthun, K. S. (2023). 'Nothing Gets Realised Anyway': Adolescents' Experience of Co-Creating Health Promotion Measures in Municipalities in Norway. *Societies (Basel, Switzerland)*, 13(4), 89. <https://doi.org/10.3390/soc13040089>
40. Cele, S.; van der Burgt, D. Participation, consultation, confusion: Professionals' understandings of children's participation in physical planning. *Child. Geogr.*; 2015; 13, pp. 14-29. [DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/14733285.2013.827873>]
41. Derr, V.; Kovács, I. A case study of neighbourhood design from Boulder, Colorado, USA: How participatory processes impact children and contribute to planning. *J. Urban. Int. Res. Placemaking Urban Sustain.*; 2015; 15, pp. 482-505.
42. Derr, V.; Tarantini, E. "Because we are all people": Outcomes and reflections from young people's participation in the planning and design of child-friendly public spaces. *Local Environ.*; 2016; 21, pp. 1534-1556. [DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/13549839.2016.1145643>]
43. Myhr, A., Vesterbekkmo, R.K., Sund, E.R. (2018): Ungdata tall for Hemne kommune (2012-2018). Nullpunktsanalyse. Program for Folkehelsearbeid. Upublisert rapport.
44. Kvale, S. (2002): Det kvalitative forskningsintervju, Oslo: Gyldendal Akademisk
45. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. Budd, J.W. (2011): The thought of work. Ithaca, N.Y.: ILR Press

Trøndelag fylkeskommune
Trööndelagen fylhkentjielte

www.trondelagfylke.no